

Міністерство освіти і науки України
Національний Університет «Києво-Могилянська академія»
Кафедра загальнотеоретичного правознавства та публічного права

Кваліфікаційна робота

на тему:

«Арбітражний керуючий в процедурах банкрутства юридичної особи та неплатоспроможності фізичної особи: порівняльна характеристика»

«Insolvency Practitioner in Bankruptcy Proceedings of a Legal Entity and Insolvency of an Individual: Comparative Characteristics»

Підготувала: студентка ФПвН, МП-2

Білан Крістіна Олександрівна

e-mail: kristina.bilan@ukma.edu.ua

Науковий керівник:

к.ю.н., доцент

Лобач Ольга Михайлівна

Київ-2025

**Декларація
академічної доброчесності**

Я Біляк Крістіна Олександрівна,
студент/студентка 2 року навчання бакалаврської/магістерської програми за спеціальністю «Право» факультету правничих наук НаУКМА підтверджую таке:

- написана мною магістерська робота на тему «Арбітражний керуючий в процедурах банкрутства юридичної особи та неспроможності фізичної особи: порівняння характеристик»

відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених п. 3.1. Положенням про академічну доброчесність здобувачів освіти у НаУКМА, зі змістом якого я ознайомлений/ознайомлена;

- я заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії.

08.05.2025

Дата

Підпис

Біляк К. О.

Прізвище, ініціали

ЗМІСТ

ВСТУП.....	с. 5
РОЗДІЛ 1. УПРАВЛІННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИМ БОРЖНИКОМ В ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ СВІТУ.....	с. 10
1.1. Запровадження управління неплатоспроможним боржником як необхідний фактор розв'язання його неплатоспроможності (на прикладі окремих країн).....	с. 10
1.1.1. Конкурсний керуючий у справах про банкрутство в Німеччині	с. 13
1.1.2. Повірений з банкрутства в США.....	с. 18
1.2. Загальна характеристика арбітражного керуючого як ключової фігури в судових процедурах щодо боржника в Україні.....	с. 23
1.2.1. Поняття, класифікація та правовий статус арбітражного керуючого.....	с. 26
1.2.2. Нормативно-правове регулювання діяльності арбітражного керуючого.....	с. 30
1.2.3. Відповідальність арбітражних керуючих.....	с. 35
1.2.4. Відсторонення арбітражних керуючих.....	с. 39
Висновки до розділу.....	с. 43
РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО В СУДОВИХ ПРОЦЕДУРАХ ЩОДО БОРЖНИКА-ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ.....	с. 45
2.1. Діяльність розпорядника майна в процедурі розпорядження майном боржника.....	с. 46
2.2. Діяльність керуючого санацією в процедурі санації боржника.....	с. 54
2.3. Діяльність ліквідатора в ліквідаційній процедурі щодо боржника, визнаного банкрутом.....	с. 64
Висновки до розділу.....	с. 72

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО В ПРОЦЕДУРІ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ.....	с. 74
3.1. Превентивна реструктуризація як захід попередження неплатоспроможності фізичної особи – підприємця.....	с. 76
3.2. Діяльність керуючого реструктуризацією боргів боржника-фізичної особи.....	с. 82
3.3. Діяльність керуючого реалізацією майна боржника-фізичної особи, визнаного банкрутом.....	с. 88
Висновки до розділу.....	с. 92
РОЗДІЛ 4. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО В ПРОЦЕДУРАХ БАНКРУТСТВА ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ТА НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ.....	с. 95
4.1. Спільні та відмінні функціональні характеристики в діяльності арбітражного керуючого в процедурах банкрутства юридичної особи та неплатоспроможності фізичної особи.....	с. 96
4.2. Проблеми правового регулювання діяльності арбітражних керуючих, виявлені судовою практикою.....	с. 102
Висновки до розділу.....	с. 107
ВИСНОВКИ.....	с. 110
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	с. 113

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВГСУ – Вищий господарський суд України

ВС КГС – Касаційний господарський суд складі Верховного суду

ГПК - Господарський процесуальний кодекс України

КУзПБ – Кодекс України з процедур банкрутства

ЦК України – Цивільний кодекс України

InsO – Закон про неплатоспроможність Федеративної Республіки Німеччина

ВСТУП

Актуальність дослідження. Питання, пов'язані з діяльністю арбітражного керуючого у відносинах неспроможності, актуалізувалися в Україні з моменту відновлення в Україні законодавства про неспроможність - в травні 1992 року був ухвалений Закон України «Про банкрутство», який, зокрема, згадував такі правові категорії як «розпорядник майна» та «ліквідатор». Цей Закон визначав суб'єктів, які могли виконувати функції розпорядника майна, ліквідатора, про керуючого санацією у ньому не йшлося. Нова редакція цього Закону (ухвалена 30 червня 1999 р. № 784-XIV) отримала назву «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та суттєво відрізнялася від першої редакції Закону 1992 р. Так, в глосарії Закону № 784-XIV з'являється дефініція: «арбітражний керуючий - фізична особа, призначена господарським судом у встановленому порядку в справі про банкрутство як розпорядник майна, керуючий санацією або ліквідатор з числа осіб, які отримали відповідне свідоцтво і внесені до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України». Надалі інститут арбітражного керуючого вдосконалювався законодавцем неодноразово. Цьому сприяли доктринальні дослідження науковців, в тому числі й самих арбітражних керуючих, судова практика, яка виявляла проблемні питання щодо організаційно-правового статусу та діяльності цієї процесуальної фігури у справі про банкрутство.

Сучасний стан правового регулювання інституту арбітражного керуючого в Україні зазнає впливу багатьох факторів. Варто відмітити, що Україна тяжіє до імплементації на своїй території світового досвіду регулювання відносин неспроможності, включно з питаннями діяльності арбітражного керуючого у цих відносинах. Крім того, на правовий порядок врегулювання боргів неспроможного боржника в Україні впливають такі фактори як економічна нестабільність країни з часу набуття нею незалежності, а на сьогодні ще й повномасштабна війна, вплив

якої на українську економіку, безумовно, негативний. Арбітражний керуючий - це така процесуальна фігура, яка у справі про неспроможність забезпечує баланс інтересів кредиторів та боржника. Ефективність виконання арбітражним керуючим своїх повноважень прямо впливає на кінцевий результат у справах про банкрутство/неплатоспроможність. З огляду на таке значення ролі арбітражного керуючого, законодавець багато разів повертався до вдосконалення цього правового інституту, зрештою присвятивши йому окрему Книгу другу «Арбітражний керуючий» в Кодексі України з процедур банкрутства, ухваленого 18 жовтня 2018 р. Утім, не дивлячись на таку «прискіпливу» увагу до фігури арбітражного керуючого на законодавчому, доктринальному рівнях та з боку судової практики, проблемні аспекти щодо статусу та діяльності арбітражного керуючого виявляються й досі, що робить актуальними дослідження правового інституту арбітражного керуючого.

Інститут арбітражного керуючого досліджує багато науковців. Можемо виділити праці А.І. Данілова, В. Дерлюк, В.В. Джуня, Б.М. Полякова, Т.В. Степанова та інших. Дослідницька проблематика щодо арбітражного керуючого та його діяльності у відносинах неспроможності є доволі широкою, зокрема, це питання: організаційно-правового статусу арбітражного керуючого; його повноважень та виконуваних в судових процедурах банкрутства функцій; відповідальності; тощо.

Наш дослідницький інтерес ґрунтується на тому, що в судовій процедурі банкрутства арбітражний керуючий реалізує повноваження та виконує функції, що притаманні різним стадіям провадження у справі про банкрутство, ці стадії відповідають певним процедурам банкрутства юридичної особи та неплатоспроможності фізичної особи. Кодексом України з процедур банкрутства встановлено норму про те, що провадження у справах про неплатоспроможність боржника-фізичної особи, фізичної особи-підприємця здійснюється в порядку, визначеному Кодексом для юридичних осіб, з врахуванням особливостей,

встановлених Книгою п'ятою «Відновлення платоспроможності фізичної особи». Тож, з урахуванням зазначеного аспекту обрана нами для дослідження тема «Арбітражний керуючий в процедурах банкрутства юридичної особи та неплатоспроможності фізичної особи: порівняльна характеристика» вбачається актуальною.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які пов'язані з діяльністю арбітражного керуючого в судових процедурах банкрутства юридичної особи або неплатоспроможності фізичної особи.

Предметом дослідження є правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в судових процедурах банкрутства щодо юридичної особи – боржника та неплатоспроможності фізичної особи – боржника, аналіз судової практики за участі арбітражного керуючого на предмет практичних проблем, з якими стикаються арбітражні керуючі під час здійснення своєї діяльності. В цілях удосконалення українського законодавства, що регулює діяльність арбітражного керуючого, для України має значення вивчення іноземного досвіду, що також відносимо до предмету нашого дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідити становлення та розвиток інституту арбітражного керуючого в Україні.

Для досягнення вказаної мети завданнями нашого дослідження визначаємо наступні:

- на прикладі окремих країн висвітлити питання управління неплатоспроможним боржником як необхідного фактору розв'язання його неплатоспроможності;
- надати загальну характеристику арбітражного керуючого як ключової фігури в судових процедурах щодо боржника в Україні;
- навести законодавчу класифікацію арбітражного керуючого;
- зазначити нормативно-правове регулювання діяльності арбітражного керуючого;
- висвітлити питання про відповідальність арбітражних керуючих;

- висвітлити питання про відсторонення арбітражних керуючих від участі у справі про банкрутство / неплатоспроможність;
- висвітлити діяльність арбітражного керуючого в процедурах банкрутства боржника-юридичної особи;
- висвітлити діяльність арбітражного керуючого у відносинах відновлення платоспроможності фізичної особи;
- здійснити порівняльну характеристику арбітражного керуючого в процедурах банкрутства юридичної особи та неплатоспроможності фізичної особи та розглянути окремі проблеми, виявлені судовою практикою.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступають Кодекс України з процедур банкрутства, наукові роботи з питань судових процедур банкрутства та регулювання діяльності арбітражного керуючого під час судових процедур банкрутства, судові рішення, в яких розглядаються проблемні аспекти діяльності арбітражних керуючих. Частково проаналізовано профільне законодавство США та.

Під час здійснення дослідження нами використані такі методи: історичний, діалектичний, порівняльний, аналітичний та спеціально-юридичні. У першому розділі, присвяченому аналізу інституту арбітражного керуючого, було використано історичний метод для відслідковування еволюції правового регулювання діяльності арбітражного керуючого, а також порівняльний метод для виявлення спільних та відмінних рис між українським та зарубіжними підходами. В другому та третьому розділах були використані аналітичний, порівняльний та спеціально-юридичний. Зазначені методи використовувались для аналізу нормативно-правових актів, визначення правового статусу арбітражного керуючого, його обов'язків і функцій. В четвертому розділі використано порівняльний, аналітичний та спеціально-юридичний методи для узагальнення судової практики та виявлення проблематики діяльності арбітражного керуючого. Також, було виявлено відмінності та спільності в діяльності арбітражних керуючих

залежно від процедури. Використання зазначених методів забезпечило комплексний підхід для дослідження теоретичних та практичних аспектів діяльності арбітражного керуючого.

РОЗДІЛ 1

УПРАВЛІННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИМ БОРЖНИКОМ В ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ СВІТУ

В сучасному світі питання неплатоспроможності боржників лишається актуальним. Нездатність боржника виконувати взяті на себе зобов'язання обумовлюється недостатністю в нього активів (майна) для розрахунків з його кредиторами. Така нездатність може наставати з різних причин - під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, економічного та політичного стану певної країни. Якщо торкнутися проблеми неплатоспроможності в нашій країні, то серед чинників, що впливають на стан фінансової спроможності кожної конкретної (юридичної, фізичної) особи, слід передусім назвати триваючу слабкість економічної політики України з часу набуття країною незалежності, значним зменшенням її виробничого потенціалу, який і зараз тяжіє до зменшення або навіть до згортання виробництва, що супроводжується втратою доходів, скороченням або навіть ліквідацією робочих місць тощо. В Україні на ці процеси безумовно наклали свій негативний відбиток такі додаткові фактори як світова пандемія Covid-19 та повномасштабна війна. Зауважимо, неплатоспроможність боржника – це проблема не тільки боржника, але й його кредиторів, вимоги яких боржник не в змозі виконати, що може викликати ланцюгову реакцію подальших банкрутств також і кредиторів. Тому адекватною реакцією на неплатоспроможний стан боржника є відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи з ініціативи кредиторів чи самого боржника. Неплатоспроможна ж фізична особа та фізична особа, яка здійснює підприємницьку діяльність, вправі ініціювати відкриття провадження у справі про свою неплатоспроможність, кредитори такої ініціативи законом позбавлені. В Україні відкриття судового провадження у справі про банкрутство юридичної особи та у справі про неплатоспроможність фізичної особи обов'язково супроводжується запровадженням процедури з управління майном

боржника. Для боржника- юридичної особи – це процедури розпорядження майном боржника та санації (за умови введення санації за згоди кредиторів), для боржника- фізичної особи – це процедура реструктуризації боргів фізичної особи.

Процедура неплатоспроможності в кожній країні світу має свої особливості правового регулювання. Але в ній можна виокремити й спільні правові інститути, одним з яких, зокрема, є інститут управління неплатоспроможним боржником - мова йде про арбітражного керуючого. Діяльність арбітражного керуючого покликана забезпечити баланс між захистом прав кредиторів та можливістю боржника відновити свою фінансову стабільність або задовольнити вимоги кредиторів в разі визнання боржника банкрутом.

В цьому розділі ми в необхідному обсязі проаналізуємо законодавчі акти, що регулюють процедури банкрутства, роль арбітражних керуючих, а також досвід Федеративної Республіки Німеччина (далі – ФРН) та Сполучених Штатів Америки (далі – США). Порівняльний аналіз дозволить зрозуміти, як зазначені країни підходять до вирішення проблеми неплатоспроможності та які практики можуть бути запозичені для покращення національного законодавства України в питаннях неплатоспроможності.

1.1. Запровадження управління неплатоспроможним боржником як необхідний фактор розв’язання його неплатоспроможності (на прикладі окремих країн)

Запровадження управління неплатоспроможним боржником є необхідним для розв’язання його неплатоспроможності. Ця мета досягається двома шляхами: 1) відновлення платоспроможності боржника, 2) визнання боржника банкрутом. До процедур відновлення платоспроможності боржника відноситься санація (для юридичних осіб) та реструктуризація боргів (для фізичних осіб). Визнання

боржника банкрутом призводить до ліквідації його майнових активів з метою повного чи часткового погашення вимог кредиторів.

В українському законодавстві про неспроможність закріплені судові процедури, їх поняття, мета та зміст. Відносно юридичної особи-боржника – це розпорядження майном боржника, санація та ліквідація, щодо боржника-фізичної особи – це реструктуризація боргів і погашення боргів. В цих процедурах арбітражний керуючий виконує певні функції, направлені на реалізацію мети цих процедур. Для з'ясування їх суті звернемося до Кодексу України з процедур банкрутства [1]:

Банкрутство - визнана господарським судом нездатність боржника, крім страховика або кредитної спілки, відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника;

Розпорядження майном боржника – система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, здійснення аналізу його фінансового стану, а також визначення наступної процедури (санації чи ліквідації);

Санація - система заходів, передбачених цим Кодексом, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою відновлення платоспроможності боржника, спрямованих на оздоровлення фінансово-господарського стану боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів;

Ліквідаційна процедура відкривається щодо юридичної особи, визнаної банкрутом.

Реструктуризація - судова процедура у справі про неплатоспроможність фізичної особи, що застосовується з метою відновлення платоспроможності

боржника шляхом зміни способу та порядку виконання його зобов'язань згідно з планом реструктуризації боргів боржника;

Погашення боргів – судова процедура у справі про неплатоспроможність фізичної особи, що застосовується з метою задоволення вимог кредиторів за рахунок реалізації майна боржника, визнаного банкрутом у порядку, встановленому цим Кодексом.

Ліквідація направлена на остаточний розпродаж всіх активів боржника - банкрута, з метою погашення кредиторських вимог, у відповідності до реєстру вимог кредиторів боржника – банкрута. Погашення здійснюється по чергово, всім кредиторам одночасно однієї черги, у випадку недостатньої кількості грошових коштів для погашення вимог всієї черги, погашення відбувається пропорційно до вимог кредиторів цієї черги [2].

В усіх вищезазначених судових процедурах ключова роль належить арбітражному керуючому, який виконує функції, що відповідають виду судової процедури.

Процес управління неплатоспроможним боржником в країнах світу має свої особливості. Оскільки для нашого дослідження було обрано такі країни як ФРН та США, пропонуємо ознайомитися з особливостями вищезазначених процедур на їх прикладі.

1.1.1. Конкурсний керуючий у справах про банкрутство в Німеччині

У 1994 році в ФРН було прийнято закон про неплатоспроможність (Insolvency Code, надалі - InsO), який регулює відносини неплатоспроможності [3]. Як вже було зазначено в моїй курсовій роботі, термін «арбітражний керуючий», який притаманний українському законодавству, в німецькому законі про

неплатоспроможність, має іншу назву – «конкурсний керуючий». У ФРН існує два види конкурсних керуючих:

1. Конкурсний керуючий;
2. Тимчасовий конкурсний керуючий [3].

Така назва зумовлена історією розвитку німецького конкурсного процесу. Розвиток зазначеного процесу розпочався в 19 ст. Як зазначав Е. Таллер, «обмеження по тілу в Німеччині було скасоване в 1868 році...» [4, с. 91]. Зокрема, розвиток конкурсного процесу знаменується прийняттям в 1877 Конкурсного статуту (Konkursordnung). Г. Ф. Шершеневич вказуючи на причини оновлення нормативних актів в ФРН зазначив: «Ще більш ніж половину теперішнього століття, у зв'язку з рухом усього торгового законодавства, була потреба в оновленні, перегляді конкурсного законодавства» [5, с. 38]. В положеннях Баварського судового статуту 1869 року закріплювався прообраз сучасної процесуальної фігури в німецькій процедурі неспроможності – тимчасового конкурсного керуючого [6, с. 101].

Проходячи процес оновлення законодавства, на сьогоднішній день, в ФРН законом який регулює відносини неплатоспроможності є InsO. Главою 3 InsO регулюється діяльність конкурсного керуючого. Пропонуємо зосередитись на цій фігурі.

Згідно InsO конкурсним керуючим в переважній більшості випадків є фізична особа, та інколи допускається юридична особа. Це визначено тим що в § 56 (1) InsO встановлено критерії відбору судом конкурсного керуючого для подальшого його призначення у процедурі. Суд обирає та призначає керуючим у справі про неплатоспроможність незалежну фізичну особу, яка відповідає вимогам справи, що розглядається, має особливий досвід у сфері підприємницької діяльності та є незалежною від кредиторів і боржника [3]. Тобто прямого заперечення щодо допуску юридичної особи до того, щоб бути конкурсним керуючим у справі, нема. Однак, у транскордонних справах відповідно до положень Регламенту (ЄС)

2015/848 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 року про провадження у справах про неплатоспроможність у випадках, коли застосовується німецьке право, таке управління передається виключно фізичній особі (конкурсному керуючому) [7].

Так само, в § 56 (1) InsO, встановлюються певні обмеження. Особа, яка брала участь у реструктуризації боржника як керуючий реструктуризацією або координатор реструктуризації, може бути призначена керуючим у справі про неплатоспроможність, якщо боржник відповідає принаймні двом із трьох критеріїв, зазначених у § 22a (1), лише за умови згоди на це тимчасового комітету кредиторів [3].

Критерії § 22a (1) InsO, яким має відповідати боржник, щоб особу, яка брала участь у реструктуризації боржника, як керуючий реструктуризацією або координатор реструктуризації, було можливо призначити керуючим у справі про неплатоспроможність, є наступними:

1. Мінімальна загальна сума балансу становить 6 000 000 євро після вирахування суми, помилково внесеної до активу в розумінні § 268 (3) Господарського кодексу (Handelsgesetzbuch);
2. Мінімум 12 000 000 євро доходів від продажів за 12 місяців, що передували даті балансу;
3. Щонайменше 50 працівників у середньому за рік [3].

Згідно положень InsO до призначення конкурсного керуючого, комітету тимчасових кредиторів повинна бути надана можливість протягом двох робочих днів висловити свої зауваження щодо професійних та особистих вимог, яким повинен відповідати керуючий, за умови, що це явно не призведе до змін, які можуть негативно вплинути на фінансове становище боржника. Тобто комітет тимчасових кредиторів приймає безпосередню участь у призначенні конкурсного керуючого. Однак, якщо суд вважає, що особа не відповідає займаній посаді, то

може прийняти рішення не призначати конкурсного керуючого з наведенням відповідної юридичної аргументації.

Суд може в будь-який момент вимагати від конкурсного керуючого звіт про хід провадження у справі та управління, а також може вимагати надання конкретної інформації. Якщо конкурсний керуючий неналежно виконує свої обов'язки, тоді суд спочатку виносить попередження, а після цього може накласти адміністративний штраф до 25 000 €. Конкурсний керуючий має право оскаржити таке рішення суду [3]. На нашу думку, активний судовий нагляд за виконанням обов'язків конкурсного керуючого є необхідним задля дотримання виконання покладених обов'язків у строк. Процес оскарження конкурсним керуючим вищезазначеного рішення суду, на нашу думку, є справедливим та необхідним елементом для відстоювання конкурсним керуючим свого статусу.

Винагорода конкурсному керуючого відповідно до § 63 InsO розраховується на основі вартості ліквідаційної маси на момент закриття провадження у справі про неплатоспроможність. Обсяг і складність виконання обов'язків керуючого враховуються шляхом відступу від звичайної ставки. Зокрема, якщо витрати на провадження були відкладені відповідно до частини 4a InsO, керуючий у справах про неплатоспроможність має право вимоги до Казначейства щодо їх оплати та витрат, якщо для цього недостатньо активів у справі про неплатоспроможність [3].

Відповідальність конкурсному керуючого, встановлюється § 60 InsO : "Арбітражні керуючі несуть відповідальність перед усіма учасниками провадження у справі про неплатоспроможність за завдані збитки у разі порушення обов'язків, покладених на них цим Кодексом. Якщо у зв'язку з виконанням обов'язків, покладених на нього як на адміністратора, арбітражний керуючий змушений залучати до роботи працівників боржника, які не є явно некваліфікованими у сфері своєї попередньої діяльності, то відповідно до статті 278 Цивільного кодексу керуючий не несе відповідальності за помилки, допущені цими особами, але несе

відповідальність за нагляд за ними, а також за прийняття рішень, що мають особливе значення" [3].

Розглянувши приписи InsO, які регулюють діяльність конкурсного керуючого, пропонуємо розглянути регулювання діяльності тимчасового конкурсного керуючого.

§ 22 InsO присвячений тимчасовому арбітражному керуючому, який призначається судом та має наступні функції:

- забезпечує арешт та збереження майна боржника;
- продовжує діяльність підприємства, яким керує боржник, до прийняття господарським судом рішення про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, якщо тільки господарський суд не надасть згоди на закриття такого підприємства з метою уникнення значної втрати майна боржника;
- перевіряє, чи покриє майно боржника витрати на провадження у справі про неплатоспроможність [3].

Тимчасовий керуючий у справах про неплатоспроможність отримує окрему винагороду за надані послуги. Тимчасовий керуючий у справах про неплатоспроможність, як правило, отримує 25 відсотків винагороди, виплаченої керуючому у справах про неплатоспроможність, виходячи з вартості активів, щодо яких були надані послуги під час відкриття провадження у справі. При визначенні вартості активів вирішальним є момент часу, в який закінчилася тимчасова адміністрація, або момент часу, з якого на об'єкт більше не поширюється тимчасова адміністрація. Якщо різниця між фактичною вартістю бази для розрахунку винагороди та вартістю, на якій базується винагорода, перевищує 20 відсотків, суд може внести зміни до рішення щодо винагороди тимчасового керуючого у справі

про неплатоспроможність до того моменту, коли рішення щодо винагороди керуючого у справі про неплатоспроможність набуде обов'язкової сили [3].

У висновку, в Законі про неплатоспроможність ФРН існує дві процесуальні постаті «конкурсний керуючий» та «тимчасовий конкурсний керуючий». Конкурсним керуючим може бути як фізична так і юридична особа (в певних винятках). Призначається конкурсний керуючий (тимчасовий конкурсний керуючий) судом. Зазначена фігура може бути відсторонена судом за неналежне виконання обов'язків. Розглянувши зазначену процесуальну фігуру, пропонуємо, розглянути фігуру повіреного з банкрутства в США.

1.1.2. Повірений з банкрутства в США

Діяльність повіреного з банкрутства в США регулюється Кодексом про банкрутство США та Федеральними правилами процедури банкрутства.

Кодекс про банкрутство США, закріплює три види арбітражних керуючих:

1. Тимчасовий арбітражний керуючий (interim trustee);
2. Колегіальні керуючі (panel trustees);
3. Постійні керуючі (standing trustees) [8].

§ 321 Кодексу про банкрутство США встановлює критерії та обмеження для арбітражних керуючих:

(i) Арбітражним керуючим може бути фізична особа, яка компетентна для виконання обов'язків арбітражного керуючого, і, у випадку, передбаченому главою 7, 12 або 13 цього титулу, знаходиться або має офіс в юридичному окрузі де розглядається справа про неплатоспроможність, або в будь-якому іншому юридичному окрузі, який є прилеглим до такого судового округу;

(ii) Арбітражним керуючим може бути корпорація, уповноважена статутом або підзаконними актами такої корпорації діяти в якості довіреної особи, і, у випадку, передбаченому главою 7, 12 або 13 цього титулу, має офіс принаймні в одному з таких округів.

(iii) Особа, яка виступала в якості експерта у справі, не може виступати в якості довіреної особи у справі [8].

Пропонуємо розглянути особу тимчасового арбітражного керуючого. Тимчасовий керуючий призначається судом до моменту, поки не буде призначено у справі арбітражного керуючого згідно вимог §702 Кодексу про банкрутство США, відповідно, в цьому і полягає «тимчасовість» арбітражного керуючого. Процедура призначення визначена § 701 Кодексу про банкрутство США де зазначено, що після видачі наказу про надання допомоги (the order for relief) призначається незацікавлена особа, яка є членом колегії приватних керуючих або призначається особа, яка була тимчасовим керуючим у цій справі до видачі наказу про надання допомоги. Якщо жоден з членів комісії не бажає виконувати обов'язки тимчасового керуючого у цій справі, тоді тимчасовим керуючим може бути призначений арбітражний керуючий США [8].

Зокрема, комітет кредиторів може приймати участь у призначенні особи арбітражного керуючого. Така процедура закріплена в § 702 Кодексу про банкрутство США. Для кредиторів встановлюються критерії в секції (а) 702 Кодексу про банкрутство США, щоб їх було допущено до голосування за обрання арбітражного керуючого, а саме:

1. Кредитор володіє допустимою, безспірною, фіксованою, ліквідованою, незабезпеченою вимогою, яка має право на розподіл;
2. Кредитор не має інтересу, який є суттєво несприятливим, окрім частки в капіталі, яка не є суттєвою по відношенню до інтересу такого кредитора як кредитора, для інтересів кредиторів, які мають право на такий розподіл;

3. Кредитор не є інсайдером (тобто особою у якої доступ до інформації, яка невідома іншим особам) [8].

Цікавим є формулювання «суттєво несприятливим». Роз'яснення що є суттєво несприятливим, надає Звіт Сенату № 95-989: «Словосполучення "суттєво несприятливий" наразі використовується в Правилах з процедур банкрутства, правило 207(d). Застосування цього стандарту вимагає збалансування різних факторів, таких як характер несприятливих обставин. Кредитор з дуже малою часткою в капіталі не може бути позбавлений права голосу лише тому, що він володіє невеликою часткою в капіталі боржника.» [9].

Відповідно до секції (с) § 702 Кандидат на посаду арбітражного керуючого обирається арбітражним керуючим, якщо:

1. кредитори, які володіють щонайменше 20 відсотками від суми вимог виду, зазначеного в підрозділі (а)(1) цього розділу, що належать кредиторам, які мають право голосу відповідно до підрозділу (а) цього розділу, беруть участь у голосуванні; та
2. такий кандидат отримує голоси кредиторів, які володіють більшістю від суми вимог, зазначених у підпункті (а)(1) цієї статті, що належать кредиторам, які голосують за арбітражного керуючого [8].

Відповідно, якщо зборами кредиторів було обрано арбітражного керуючого у справі, тоді повноваження тимчасового арбітражного керуючого – припиняються.

Щодо колегіальних керуючих, то Закон США визначає, що колегіальні керуючі діють в процедурах визначених Розділами 7 та 11 Кодексу з банкрутства США, а саме в процедурі реорганізації бізнесу та ліквідації.

Для того, аби потрапити в колегію керуючих, кандидати мають відповідати наступним загальним вимогам:

1. Чесність та високі моральні якості;
2. Фізична та психічна здатність належним чином виконувати обов'язки управителя;

3. Ввічливість та доступність для всіх учасників, які звертаються з питаннями чи коментарями у конкретній справі про банкрутство;

4. Свобода від упереджень щодо будь-яких осіб або організацій, які могли б вплинути на неупереджене виконання особою обов'язків управителя;

5. Відсутність близькості до ступеня першого кузена з будь-ким із співробітників Керуючого США;

6. Приналежність до однієї з категорій: чинний член адвокатської освіти при вищому суді штату або Округу Колумбія, не має стягнень; сертифікований бухгалтер; випускник акредитованого коледжу або університету зі ступенем у сфері, пов'язаною з бізнесом, або власник отриманої в акредитованому коледжі або університеті магістерського або докторського ступеня у сфері, пов'язаної із бізнесом;

7. Студент старших курсів або кандидат на здобуття магістерської ступеня у бізнес-адмініструванні, рекомендований деканом відповідного юридичного факультету або бізнес-школи, який перебуває під наставництвом викладача юридичного факультету, або колегіального керуючого, або члена місцевої колегії адвокатів, працюючого з програмою отримання студентами юридичних факультетів досвіду у юридичних клініках;

8. Готовність та здатність надавати звіти на вимогу Керівника США [8].

Постійні керуючі діють у справах, які врегульовані Розділами 12 - 13 Кодексу про банкрутство США, а саме в справах з реорганізації фермерів та реструктуризації боргів фізичної особи. Постійність полягає в призначенні керуючих у справах, які зареєстровані в конкретному окрузі.

Функціональні обов'язки арбітражних керуючих полягають в:

(1) збиранні та перетворюванні на гроші майно установи, в якій він служить, і закривати таку установу так швидко, як це сумісно з найкращими інтересами зацікавлених сторін;

(2) несенні відповідальності за все отримане майно;

- (3) забезпеченні виконання боржником його намірів;
- (4) розслідуванні фінансових справ боржника;
- (5) якщо це відповідає меті, дослідити докази позовних вимог та заперечити проти задоволення будь-якої неналежної вимоги;
- (6) якщо це доцільно, заперечувати проти звільнення боржника;
- (7) якщо суд не винесе інше рішення, надавати таку інформацію про майно та управління майном, яку запитує зацікавлена сторона;
- (8) якщо бізнес боржника має дозвіл на ведення діяльності, подавати до суду, довірчого керуючого США та будь-якого державного органу, на який покладено відповідальність за збір або визначення будь-якого податку, що виникає в результаті такої діяльності, періодичні звіти та зведення про ведення такого бізнесу, включаючи звіт про надходження та витрати, а також іншу інформацію, яку вимагатиме довірчий керуючий США або суд;
- (9) скласти остаточний звіт та подати остаточний звіт про управління майном до суду та американського піклувальника;
- (10) якщо стосовно боржника існує вимога щодо внутрішнього зобов'язання з утримання, надати відповідне повідомлення, зазначене в підрозділі (с);
- (11) якщо на момент відкриття справи боржник (або будь-яка особа, призначена боржником) виконував обов'язки адміністратора плану виплат працівникам, продовжувати виконувати обов'язки, що вимагаються від адміністратора; та
- (12) докладати всіх розумних і найкращих зусиль для переведення пацієнтів з медичного підприємства, що перебуває в процесі закриття, до відповідного медичного підприємства, яке
 - (А) знаходиться поблизу закладу охорони здоров'я, що закривається
 - (В) надає пацієнту послуги, які в значній мірі подібні до послуг, що надаються закладом охорони здоров'я, який закривається; та
 - (С) підтримує прийнятну якість медичної допомоги [8].

Отже, Кодекс про банкрутство США закріплює три процесуальні фігури в відносинах неплатоспроможності, а саме: тимчасовий керуючий, колегіальні керуючі, постійні керуючі. Призначаються зазначені особи судом, та мають певні особливості. Тимчасові керуючі приймають участь у справі до моменту призначення арбітражного керуючого. Колегіальні керуючі є незвичними для українського та німецького законодавства, та приймають участь в процесі ліквідації та реорганізації. Постійні керуючі приймають участь в справах з реорганізації фермерів та реструктуризації боргів фізичної особи.

Розглянувши процесуальні фігури в відносинах неплатоспроможності США, пропонуємо, перейти до розгляду арбітражного керуючого в українському законодавстві.

1.2. Загальна характеристика арбітражного керуючого як ключової фігури в судових процедурах щодо боржника в Україні

Як вже було зазначено у цій роботі, перший Закон України «Про банкрутство» (1992 р.) містив такі правові терміни-категорії як «розпорядник майна боржника» та «ліквідатор» без подання їх дефініцій та з дуже обмеженим визначенням їх функцій. Аналізуючи цей Закон, можна дійти висновку, що цей Закон

практично не регулював організаційно-правового статусу такого учасника справи про банкрутство боржника як арбітражний керуючий. Цю прогалину було виправлено Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» № 784-XIV від 30.06.1999 р., яким вперше було запроваджено правовий інститут арбітражного керуючого як обов'язкового учасника справи про банкрутство боржника, який на кожній стадії справи про банкрутство - розпорядження майном, санація, ліквідація, мирова угода - виконував визначені в Законі функції відповідно до здійснюваної стадії провадження у справі про банкрутство. Аналіз функцій арбітражного керуючого у справі про

банкрутство, визначених у Законі №. 784-XIV, дає підстави для висновку, що арбітражний керуючий набув в Україні значення та статусу ключової фігури в судових процедурах банкрутства боржника. На такій законодавчій платформі в науковому середовищі розгорнулася дискусія щодо характеристики особи арбітражного керуючого, яка тривала під час дії Закону №. 784- XIV та його оновленої редакції за Законом України №. 4212-VI, що почала діяти з 19 січні 2013 р. та діяла до 21 жовтня 2019 р. – дня введення в дію КУЗПБ, та триває й зараз. Пропонуємо розглянути погляди науковців в хронологічній послідовності.

Т. В. Степанова розглядає арбітражного керуючого як: «самостійну

і активну фігуру у справі, який захищає чужий законний інтерес, несе відповідальність за власні рішення та дії в процедурі банкрутства, повністю підконтрольний та підзвітний господарському суду і повинен діяти виключно в межах, наданих йому законом, а у випадках прогалин або колізій чинного законодавства – з пріоритетом інтересів боржника» [10, с. 97]. З зазначеною думкою важко не погодитись, однак, вважаємо що пріоритетом арбітражного керуючого мають бути не тільки інтереси боржника, а також інтереси кредиторів. Дотримання зазначеного балансу корелюється з ч.3 ст. 12 та ч. 3 ст. 19 КУзПБ, оскільки добросовісність, розсудливість, сумлінність та розумність є принципами які покладені арбітражному керуючому

як дороговказ задля справедливого дотримання балансу забезпечення вимог кредиторів та при можливості допомогти боржнику відновити свій фінансово-господарський стан. Зокрема, арбітражний керуючий має бути неупередженим, задля дотримання балансу між інтересами кредиторів та боржника.

Б. М. Поляков, розглядає арбітражного керуючого «в якості повіреного господарського суду, що є незалежним від боржника та кредиторів, і якому у процедурі розпорядження майном надаються лише контрольні-аналітичні функції і» [11, с. 89]. На нашу думку, ця теза є неповною, оскільки автор вказує на те, що арбітражний керуючий контрольований виключно судом. Однак, автор не враховує,

що робота арбітражного керуючого контролюється, зокрема, представницькими органами кредиторів. Думка С. В. Міньковського видається нам слушною: «... при всіх особливостях, що характеризують роль господарського суду у процесі реалізації процедури банкрутства, суд залишається органом, який лише перевіряє законність і обґрунтованість дій сторін і учасників провадження, у тому числі й арбітражного керуючого» [12, с.113-114]. Також, є слушною думка про те що «господарський суд не здійснює безпосередні організаційно-розпорядчі дії та контроль щодо боржника та його майна, залучаючи у справу спеціального суб'єкта – арбітражного керуючого» [13, с.11]. В. В. Джунь розглядає статус арбітражного

керуючого в двох площинах «в процесуальному плані – як самотіиного фігуранта у провадженні у справі про банкрутство, що діє на захист чужого права; та в професійному плані – як звичайного агента майна боржника, або з моменту призначення судом як тимчасову квазіслужбову особу суду з урахуванням завдань конкретної судової процедури» [14, с.267-268].

Із прийняттям 22.12.2011 р. Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» №.4212-VI [110] (далі – Закон № 4212), стались зміни у правовому статусі арбітражного керуючого. А. І. Данілов відзначив наступні новели Закону №. 4212 «...детальна регламентація

порядку обрання кандидатур та процедури призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство; збільшення обсягу обов'язків та розширення підстави відповідальності; чітке визначення джерел сплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого; запровадження саморегулювання арбітражних керуючих; ускладнення програм навчання та підвищення кваліфікації арбітражних керуючих.» [15, с.16].

Отже, арбітражний керуючий є ключовою особою в процедурі неплатоспроможності. Зазначена особа має діяти справедливо, розумно, добросовісно та розсудливо. Арбітражний керуючий має дотримувати

б а л а н с м і ж і н т е р е с а м и б о р ж н и к а т а
к р е д и т о р і в. Й о г о р о л ь т а о б о в ' я з к и
в и з н а ч а ю т ь с я ч и н н и м з а к о н о д а в с т в о м
У к р а ї н и, щ о й б у д е р о з г л я н у т о н а д а л і .

1.2.1. Поняття, класифікація та правовий статус арбітражного керуючого

Відновлення правового інституту банкрутства та розвиток законодавства України про банкрутство почалися з ухвалення Закону України «Про банкрутство» в травні 1992 року. Як вже було зазначено, в цьому Законі не було визначено таку процесуальну фігуру як «арбітражний керуючий», однак, було визначено розпорядника майна боржника та ліквідатора:

«Стаття 9. Розпорядник майна боржника

Арбітражний суд покладає на банк, що здійснює розрахунково-касове обслуговування боржника, Фонд державного (комунального) майна, якщо боржник - державне підприємство, організація, або іншу особу за пропозицією боржника чи кредиторів.

Розпорядник майна несе відповідальність за неналежне здійснення зазначених повноважень.

Повноваження розпорядника майна втрачають силу з моменту утворення ліквідаційної комісії»;

Стаття 13. Постанова про визнання боржника банкрутом

Арбітражний суд визнає боржника банкрутом у разі відсутності пропозицій щодо проведення санації або незгоди кредиторів з умовами проведення санації боржника.

Про визнання боржника банкрутом арбітражний суд приймає постанову.

В постанові призначаються ліквідатори з числа представників зборів кредиторів, банків, фінансових органів, а також Фонду державного (комунального) майна, якщо банкрутом визнано державне підприємство або організацію.

На ліквідаторів покладаються обов'язки проведення процедури задоволення вимог кредиторів» [16].

Зазначеним Законом не було закріплено повноваження ліквідатора. Згідно статті 16 цього Закону він входив до складу ліквідаційної комісії, де виконував наступні функції:

1. управління майном банкрута;
2. здійснення інвентаризації та оцінки майна банкрута; визнання ліквідаційної маси і розпорядження нею;
3. вжиття заходів до стягнення дебіторської заборгованості з боржників банкрута;
4. реалізація майна банкрута і здійснення інших заходів, спрямованих на задоволення вимог кредиторів відповідно до Закону Української РСР «Про підприємства в Українській РСР» [16].

Повторимось, що у червні 1999 року Закон «Про банкрутство» був викладений у новій редакції та під новою назвою «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». В статті 1 цього Закону вже з'являється дефініція правової категорії «арбітражний керуючий - фізична особа, призначена господарським судом у встановленому порядку в справі про банкрутство як розпорядник майна, керуючий санацією або ліквідатор з числа осіб, які отримали відповідне свідоцтво і внесені до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України», а у статтях 22, 28 та 41 подавалося визначення повноважень розпорядника майна, керуючого санацією та ліквідатора [17].

Варто підкреслити, що новий Закон доволі детально підійшов до регламентації організаційно-правового статусу та діяльності арбітражного керуючого в процедурах розпорядження майном, санації та ліквідації, включаючи питання його відповідальності порівняно з Законом «Про банкрутство». З огляду на це, дослідники так визначили роль і значення арбітражного керуючого в банкрутстві: «Арбітражний керуючий – важлива центральна фігура процедури банкрутства. За допомогою цієї фігури відбувається реалізація зв'язків, відносин між боржником, кредиторами і господарським судом. Від дій арбітражного керуючого залежить доля боржника» [18, с. 78].

З 19 січня 2013 року вступила в силу нова редакція Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (Закон № 4212 від 22.12.2011 р.), який запропонував у ст. 1 таке визначення: «арбітражний керуючий - фізична особа, призначена господарським судом у встановленому порядку в справі про банкрутство як розпорядник майна, керуючий санацією або ліквідатор з числа осіб, які отримали відповідне свідоцтво і внесені до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України» [19].

Поняття арбітражного керуючого закріплюється й в чинному КУзПБ (ухвалений в жовтні 2018 року). Відповідно до ст. 1 КУзПБ «арбітражний керуючий - фізична особа, яка отримала відповідне свідоцтво та інформація про яку внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України» [1].

Згідно КУзПБ арбітражний керуючий залежно від здійснюваної судової процедури має наступні процесуальні статуси:

1. Розпорядник майна;
2. Керуючий санацією;
3. Ліквідатор;
4. Керуючий реалізацією;
5. Керуючий реструктуризацією [1].

Перші три статуси набуває арбітражний керуючий, який бере участь у справі про банкрутство боржника-юридичної особи, позиції 4 та 5 стосуються провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи та фізичної особи – підприємця.

Відтак можемо зробити висновок, що в Кодексі арбітражному керуючому відводиться по суті центральна роль. Повноваженням цієї процесуальної фігури присвячено окрему Книгу другу «Арбітражний керуючий» та відповідні статті Кодексу, що регулюють правові механізми банкрутства юридичних осіб / неплатоспроможності фізичних осіб за участю арбітражного керуючого.

Виходячи з аналізу статті 1 КУзПБ, розуміємо, що свідоцтво арбітражного керуючого - документ, завдяки якому арбітражний керуючий отримує законну можливість здійснювати повноваження в справах по неплатоспроможність/банкрутство з урахуванням мети, завдань та функціонального призначення таких процедур. Однак внесення інформації арбітражного керуючого до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України надає повноваження здійснювати процесуальні обов'язки арбітражному керуючому. Відповідно, наявність свідоцтва арбітражного керуючого, без внесення інформації до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України, не надає повноважень арбітражному керуючому.

Підставою отримання свідоцтва арбітражного керуючого є складення кваліфікаційного іспиту особою, яка має намір стати арбітражним керуючим. З цією метою така особа має надати всі необхідні документи до кваліфікаційної комісії (заяву про намір скласти кваліфікаційний іспит, документ який підтверджує строк стажування у діючого арбітражного керуючого, довідки про несудимість, документи які підтверджують відсутність заборгованості тощо), після чого проводиться анонімне тестування, результати якого оформлюються членами кваліфікаційної комісії в протоколі. Якщо особа не склала такий іспит, вона може оскаржити результати іспиту до кваліфікаційної комісії, та має право перескласти

іспит, але не раніше ніж через півроку. Свідомство про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого видається без обмеження строку дії [1].

Підсумовуючи вищевикладене, підкреслимо, що правове регулювання інституту арбітражного керуючого в Кодексі порівняно з попереднім законодавством має чітке визначення процесуальної фігури арбітражного керуючого, підстави набуття такого статусу, а зосередження значного масиву норм щодо цієї процесуальної фігури в окремій Книзі 2 Кодексу створює розуміння важливості цієї фігури в процедурі банкрутства. Пропонуємо розглянути більш детально нормативно-правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в наступних частинах цього дослідження.

1.2.2. Нормативно-правове регулювання діяльності арбітражного керуючого

Як було вже зазначено в попередньому підрозділі, інституту арбітражного керуючого в Кодексі присвячено окрему Книгу другу «Арбітражний керуючий». Звернемо увагу на основні характеристики арбітражного керуючого:

- арбітражний керуючий є суб'єктом незалежної професійної діяльності та на час виконання своїх обов'язків прирівнюється до службової особи підприємства-боржника. На підприємствах, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, арбітражний керуючий повинен мати допуск до державної таємниці, а в разі його відсутності - отримати такий допуск у встановленому законом порядку;
- арбітражним керуючим може бути громадянин України, який має вищу юридичну або економічну освіту другого (магістерського) рівня, загальний стаж роботи за фахом не менше трьох років або не менше одного року після отримання відповідної вищої освіти на керівних посадах, пройшов навчання та стажування протягом шести місяців у порядку, встановленому державним органом з питань банкрутства, володіє державною мовою та склав кваліфікаційний іспит;

- право на здійснення діяльності арбітражного керуючого надається особі, яка в законному порядку отримала відповідне свідоцтво та внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України [1].

Водночас Кодекс встановлює критерії, наявність яких особа забороняє особі бути арбітражним керуючим:

- 1) визнана судом обмеженою у цивільній дієздатності або недієздатною;
- 2) яка має не зняту або не погашену в установленому законом порядку судимість;
- 3) яка не здатна виконувати обов'язки арбітражного керуючого за станом здоров'я;
- 4) якій заборонено обіймати керівні посади або яка вважається такою, що піддана адміністративному стягненню у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або діяльністю, що прирівнюється до такої діяльності;
- 5) до якої застосовано дисциплінарне стягнення у виді позбавлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, з дня застосування якого минуло менше трьох років [1].

Законодавчо закріплений обов'язок арбітражного керуючого один раз на два роки підвищувати свою кваліфікацію в порядку, встановленому державним органом з питань банкрутства, є безумовним та однозначним підтвердженням ролі та значимості арбітражного керуючого в процедурі банкрутства, а також гарантією високого фаху особи, що займається діяльністю з врегулювання боргів боржника [1].

Кодексом у статті 12 визначені повноваження (права та обов'язки), однакові для усіх видів арбітражного керуючого - розпорядника майна, керуючого санацією, керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією, ліквідатора [1].

Права арбітражного керуючого є наступними:

- 1) звертатися до суду у випадках, передбачених цим Кодексом;
- 2) скликати збори і комітет кредиторів та брати в них участь з правом дорадчого голосу;
- 3) проводити збори і засідання комітету кредиторів у разі їх бездіяльності або за їхнім дорученням;
- 4) отримувати винагороду в розмірі та порядку, передбачених цим Кодексом;
- 5) залучати для забезпечення виконання своїх повноважень на договірних засадах інших осіб та спеціалізовані організації з оплатою їхньої діяльності за рахунок боржника, якщо інше не встановлено цим Кодексом чи угодою з кредиторами;
- 6) звертатися із запитом арбітражного керуючого, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, у тому числі банків, небанківських надавачів платіжних послуг, емітентів електронних грошей, депозитарних установ та інших професійних учасників ринків капіталу, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб;
- 7) отримувати від банків, небанківських надавачів платіжних послуг, емітентів електронних грошей, депозитарних установ та інших професійних учасників ринків капіталу інформацію про наявність рахунків та/або залишок коштів на рахунках боржника (у тому числі на рахунках у цінних паперах) / електронних гаманцях, рух коштів та операції на рахунках боржника (у тому числі на рахунках у цінних паперах) / електронних гаманцях, а також інформацію про договори боржника про зберігання цінностей або надання боржнику в майновий найом (оренду) індивідуального банківського сейфа;
- 8) отримувати інформацію з державних реєстрів;

- 9) подавати до господарського суду заяву про дострокове припинення своїх повноважень;
- 10) здійснювати інші повноваження, передбачені цим Кодексом [1].

Обов'язки арбітражного керуючого є наступними:

- 1) неухильно дотримуватися вимог законодавства;
- 2) здійснювати заходи щодо захисту майна боржника;
- 3) проводити аналіз фінансово-господарського стану, інвестиційної та іншої діяльності боржника та становища на ринках боржника та подавати результати такого аналізу до господарського суду разом з документами, що підтверджують відповідну інформацію;
- 4) подавати відомості, документи та інформацію щодо діяльності арбітражного керуючого у порядку, встановленому законодавством;
- 5) на вимогу господарського суду та державного органу з питань банкрутства надавати відомості, документи та інформацію щодо виконання повноважень із здійснення судової процедури;
- 6) подавати відомості (інформацію) про фінансовий стан боржників, стосовно яких відкрито провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), та про хід провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) до Єдиного реєстру боржників, відносно яких відкрито провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), до закритої частини якого забезпечується доступ конкурсних і забезпечених кредиторів, інвесторів, а також поточних кредиторів (з моменту прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника), та забезпечувати оновлення такої інформації в порядку та строки, визначені державним органом з питань банкрутства.

- 7) створювати умови для проведення перевірки додержання арбітражним керуючим вимог законодавства;
- 8) здійснювати заходи щодо забезпечення охорони державної таємниці відповідно до встановлених законодавством вимог;
- 9) вживати заходів до недопущення будь-якої можливості виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів та невідкладно повідомляти суду про наявність такого конфлікту інтересів;
- 10) надсилати до правоохоронних органів, органів, спеціально уповноважених у сфері протидії корупції, та Служби безпеки України повідомлення про факти порушення законодавства, виявлені в діяльності працівників підприємств та організацій, що містять ознаки дії (бездіяльності), переслідуваної у кримінальному чи адміністративному порядку;
- 11) виконувати інші повноваження, передбачені законодавством [1].

Цікавою є норма ч. 3 ст. 12 КУЗПБ, яка наголошує, що під час реалізації своїх прав та обов'язків арбітражний керуючий зобов'язаний діяти добросовісно, розсудливо та з метою, з якою ці права та обов'язки надано (покладено) [1]. Однак, законодавець не розкриває змісту цієї норми, яка по суті є принципом, що гарантує високі стандарти діяльності арбітражного керуючого. На думку, Вадима Кізленка: «Цей принцип є достатньо об'ємним. Я відніс би сюди обов'язок арбітражного керуючого вчиняти необхідні дії у встановлений законодавством строк та спосіб. Якщо законодавством чіткий строк не встановлений, арбітражний керуючий має вчиняти відповідні дії в найкоротші строки з метою оперативного розгляду справи. Виконуючи свої зобов'язання, арбітражний керуючий повинен використовувати наявні у нього повноваження і можливості з метою збільшення ліквідаційної маси та якомога більшого задоволення вимог кредиторів.» [20]. На нашу думку, варто погодитись лише в частині «вчиняти необхідні дії у встановлений законодавством строк та спосіб». Подальші аргументи, на нашу думку, скоріше відповідають

принципу ефективності, аніж добросовісності (принцип ефективності буде розкритий в наступних підрозділах цієї роботи).

Розглянуті вище принципи діяльності арбітражного керуючого логічно призводять до необхідності торкнутися питання про відповідальність арбітражного керуючого, яка, на наш погляд, теж є гарантією для кредиторів та боржника про те, врегулювання боргів буде відбуватися з дотриманням вказаних законодавчо встановлених принципів, а також інших принципів, на яких має ґрунтуватися його діяльність. Принципи права, як відомо, бувають як закріплені в позитивному праві, так і не закріплені, але останні можуть бути виведені з норм шляхом їх тлумачення, зокрема, судами.

1.2.3. Відповідальність арбітражних керуючих

Основні принципи відповідальності арбітражних керуючих визначено в КУзпБ, наказі Міністерства юстиції від 06.12.2019 № 3928/5 «Про затвердження Порядку здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих» (далі – Наказ № 3928/5) та наказі Міністерства юстиції від 25.09.2019 № 2993/5 «Про затвердження Положення про Дисциплінарну комісію арбітражних керуючих» (далі – Наказ № 2993/5).

Відповідно до п. 22 ст. 92 Конституції України виключно законами України визначаються: засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них [21]. Згідно ст. 21 КУзПБ арбітражні керуючі за свої дії чи бездіяльність несуть цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну відповідальність [1]. В цій роботі хочемо звернути увагу на дисциплінарну відповідальність арбітражних керуючих з огляду на те, що КУзПБ містить окрему

статтю 19, що регулює притягнення арбітражного керуючого до відповідальності за дисциплінарні проступки.

Дисциплінарна відповідальність визначена в Кодексі законів про працю (далі – КЗПП), яка полягає в тому що у разі вчинення дисциплінарного проступку працівник зобов’язаний повідомити роботодавця про зазначений факт, та понести дисциплінарні стягнення [22, с. 10]. Згідно з ст. 147-1 КЗПП : «Дисциплінарні стягнення застосовуються органом, якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) даного працівника» [23]. КЗПП передбачена загальна та спеціальна дисциплінарна відповідальність. Визначення цих видів юридичної відповідальності надає роз’яснення Міністерство юстиції України: «Загальна дисциплінарна відповідальність передбачена Кодексом законів про працю України і Правилами внутрішнього трудового розпорядку для всіх категорій працівників, крім тих, правове регулювання трудової діяльності яких лежить в площині застосування спеціального законодавства України або відомчих актів (статутів чи положень про дисципліну)... Для спеціальної ж дисциплінарної відповідальності є характерною можливість застосування до порушника трудової дисципліни крім догани і звільнення, ще й таких заходів дисциплінарного стягнення та впливу, зокрема, як: пониження в класному чині, пониження в посаді, позбавлення нагрудного знаку, звільнення з позбавленням класного чину, попередження про неповну службову відповідність, затримка до одного року у присвоєнні чергового рангу або у призначенні на вищу посаду, усне зауваження, зауваження, сувора догана, пониження в спеціальному званні на один ступінь і т. п.» [24].

С. Донков, Д. Соколик та А. Мірошніченко відмітили наступну складову спеціальної дисциплінарної відповідальності: «Зазвичай спеціальна відповідальність застосовується до обмеженого кола працівників. Її суб’єктом є працівник, який несе дисциплінарну відповідальність за спеціальними нормативно-правовими актами: законами, статутами, положеннями. Вона передбачає

застосування специфічних заходів дисциплінарного впливу. Такими спеціальними законами є, наприклад, закони України «Про державну службу», «Про судоустрій і статус суддів»» [22]. Виходячи з вищезазначеного виникає питання, чи є арбітражний керуючий працівником в розумінні трудового законодавства? Відповідь знаходиться в КУЗПБ та Податковому Кодексі України. Відповідно до п. 1 ст. 10 КУЗПБ арбітражний керуючий є суб'єктом незалежної професійної діяльності [1]. Відповідно до п. 14.1.226. ст. 14 Податкового Кодексу України «самозайнята особа - платник податку, який є фізичною особою - підприємцем або провадить незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівником в межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності.» [25].

На підтвердження попередньої тези маємо звернутись до Постанови Верховного суду від 13.03.2018 р. у справі No Б8/180-10, де в п. 49.1. та п.49.2. суд зазначає: «Арбітражний керуючий призначається судом і діє відповідно до приписів Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Отже, навіть виконання арбітражним керуючим своїх повноважень керуючого санацією, а саме обов'язків керівника підприємства, не підтверджують наявності трудових відносин та відповідних гарантій, які з ними пов'язані. Закон про банкрутство не визначає автоматичного виникнення трудових обов'язків при виконанні обов'язків керівника підприємства керуючим санацією. Закон про банкрутство має бути передбачуваним у застосуванні, що відповідає принципу законності і правової визначеності, як складових верховенства права. Обов'язковою умовою трудових відносин є наявність трудового договору між працівником та роботодавцем. У даному випадку арбітражний керуючий був призначений судом, є суб'єктом незалежної професійної діяльності, не є найманим працівником, а тому трудовий договір між ним і підприємством відсутній. Відсутній власник або уповноважений ним орган, наявність якого вимагає ст. 117 КЗпП України і його вина. Характер відносин між арбітражним керуючим та

боржником є цивільно-правовим та регулюється Законом про банкрутство» [26]. Відповідно, арбітражний керуючий не є працівником в розумінні трудового законодавства, а отже підлягає спеціальній дисциплінарній відповідальності, передбаченій профільним законодавством, а саме – КУзПБ. Пропонуємо перейти до розгляду зазначених положень.

У ст. 19 КУзПБ встановлено підстави для притягнення арбітражного керуючого до дисциплінарної відповідальності. Такими підставами є:

1. факт зайняття діяльністю, несумісною з діяльністю арбітражного керуючого;
2. порушення правил професійної етики арбітражного керуючого;
3. невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків;
4. невиконання статуту та рішень саморегулювальної організації арбітражних керуючих [1].

Кодекс передбачає: «У разі виявлення під час перевірки діяльності арбітражного керуючого порушень норм законодавства державний орган з питань банкрутства може прийняти рішення про тимчасове зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого та передати матеріали на розгляд дисциплінарної комісії для застосування до порушника дисциплінарного стягнення.» [1].

Відповідно до ст. 21 КУзПБ: «Арбітражні керуючі несуть дисциплінарну відповідальність у порядку, встановленому цим Кодексом. Державний орган з питань банкрутства за поданням дисциплінарної комісії застосовує до арбітражних керуючих дисциплінарні стягнення.» [1].

Відповідно до ч. 4 ст. 22 КУзПБ Дисциплінарна комісія приймає рішення про застосування до арбітражного керуючого дисциплінарного стягнення [1].

В зазначеному контексті правове регулювання оскарження притягнення до дисциплінарної відповідальності арбітражними керуючими є таким, що порушує принцип правової визначеності. Так, органом який притягує до дисциплінарної

відповідальності є Міністерство юстиції України, а органом який приймає рішення про накладення стягнення є Дисциплінарна комісія. Рішення Дисциплінарної комісії про притягнення арбітражного керуючого оформлюється протоколом (згідно ч. 6 ст. 22 КУзПБ.). Рішення про притягнення арбітражного керуючого до дисциплінарної відповідальності Міністерством юстиції оформлюється відповідним наказом, що є адміністративним актом суб'єкта владних повноважень. Звідси є очевидною проблема, яким чином арбітражний керуючий може оскаржити рішення про його притягнення до дисциплінарної відповідальності.

1.2.4. Відсторонення арбітражних керуючих

У відносинах неспроможності важливим є питання відсторонення арбітражного керуючого від виконання його обов'язків. Зокрема Кодексом встановлено такі три підстави відсторонення:

- 1) за клопотанням учасника провадження у справі,
- 2) за власною ініціативою суду у разі, зокрема невиконання або неналежного виконання обов'язків, покладених на арбітражного керуючого, зловживання правами арбітражного керуючого,
- 3) за клопотанням комітету кредиторів незалежно від наявності підстав.

Розглянемо випадки відсторонення арбітражного керуючого за клопотанням учасника провадження у справі або за власною ініціативою господарського суду. Підставами відсторонення є наступні:

- 1) невиконання або неналежного виконання обов'язків, покладених на арбітражного керуючого;
- 2) зловживання правами арбітражного керуючого;
- 3) подання до суду неправдивих відомостей;

- 4) відмови арбітражному керуючому в наданні допуску до державної таємниці або скасування раніше наданого допуску;
- 5) припинення діяльності арбітражного керуючого;
- 6) наявності конфлікту інтересів [1].

Цікавим для дослідження є аспект належного виконання обов'язків арбітражним керуючим. На нашу думку, належність виконання обов'язків арбітражним керуючим корелюється з ефективністю арбітражного керуючого. Ефективність арбітражного керуючого можливо розглядати через призму задоволення арбітражним керуючим вимог кредиторів та, за можливості, відновлення платоспроможності боржника. Належно виконані обов'язки призводять до такого результату, адже належність, на нашу думку, варто окреслювати через дотримання строків процедури та їх ефективного, повного виконання. Якщо арбітражний керуючий не виконує попередньо зазначені критерії, тоді має місце неналежному виконанню обов'язків. Однак, в нинішньому науковому середовищі це не є активно досліджуваною проблемою.

Варто розглянути й підставу відсторонення арбітражного керуючого за клопотанням комітету кредиторів. Норма абзацу 3 ч. 4 ст. 28 КУзПБ надає комітету кредиторів право у будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень (при цьому незалежно від підстав такого відсторонення) [1], тлумачення якій надав Верховний Суд в Постанові ВС КГС від 20.05.2021 у справі № 922/3369/19, суд вказує на наступне:

«Слід зауважити на тому, що хоча абзацом третім частини 4 статті 28 КУзПБ комітету кредиторів і надано право у будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень не залежно від наявності підстав, комітет кредиторів не позбавлений можливості навести у відповідному клопотанні підстави прийнятого рішення, не охоплені пунктами 1) - 6) абзацу другого частини 4 статті 28 КУзПБ. Такими

підставами можуть бути зокрема, загальна тривалість процедур банкрутства, недосягнення позитивних фінансових результатів у процедурі санації тощо, не пов'язані з невиконанням або неналежним виконанням арбітражним керуючим покладених на нього обов'язків або існуванням обставин, що об'єктивно унеможлиблюють виконання арбітражним керуючим відповідних повноважень.

Водночас, оскільки абзацом третім частини 4 статті 28 КУЗПБ комітету кредиторів (див. також пункт 127 цієї Постанови) надано право у будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень не залежно від наявності підстав - здійснення цього права саме по собі не може аргіогі свідчити про зловживання комітетом кредиторів боржника процесуальними правами, наданими йому як учаснику у справі про банкрутство.» [27]. На нашу думку, зазначене положення може бути підґрунтям до зловживань процесуальними правами з боку кредиторів. Одним із принципів господарського судочинства є неприпустимість зловживання процесуальними правами (пункт 11) частини 3 статті 2 ГПК України). Учасники справи мають право зокрема, подавати заяви та клопотання (пункт 3) частини 1 статті 42 ГПК України). Учасники судового процесу та їх представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається (частина 1 статті 43 ГПК України). Частиною 2 статті 43 ГПК зловживанням процесуальними правами визнаються дії, що суперечать завданню господарського судочинства, невичерпний перелік яких наведений у пунктах 1) - 5) частини 2 цієї статті, серед яких «подання завідомо безпідставного відводу», «подання завідомо безпідставного позову», «завідомо безпідставне залучення особи» тощо.

Клопотання кредиторами про відсторонення арбітражного керуючого часом перетинається з проблемним питанням щодо оплати роботи арбітражного керуючого. Правову позицію з цього питання висловив ВГСУ в постанові від 29.09.2015 року у справі №14/2082: «У випадку, коли оплата послуг арбітражного

керуючого здійснюється не за рахунок коштів, одержаних від продажу майна боржника, чи коштів, одержаних у результаті виробничої діяльності боржника, то така оплата повинна здійснюватись за рахунок коштів кредиторів.» [28]. Отже, кредитори можуть подавати клопотання про відсторонення арбітражних керуючих, попередньо визначивши терміни, в які буцімто арбітражний керуючий не виконував своїх повноважень, що створює додаткові навантаження на суд та на арбітражних керуючих.

При проходженні переддипломної практики нами було проаналізовано конкретний випадок: арбітражний керуючий проводить роботу, яка вже була виконана попереднім арбітражним керуючим, що може свідчити про потенційну можливість затягування справи (а саме надсилання запитів задля виявлення майна, коли попереднім арбітражним керуючим вже було подано звіт та проведено інвентаризацію майна).

В розрізі зазначеної проблеми впливає фактор ефективності діяльності арбітражного керуючого, про який було зазначено вище. Хоча законодавство не забороняє арбітражному керуючому проводити всі необхідні дії для виявлення майна боржника (навіть повторні), однак, постає питання, чи є це доцільним та ефективним, враховуючи проведену інвентаризацію та поданий звіт до суду. На практиці, доказування неефективності або неналежного виконання обов'язків покладається на сторону, яка клопотає про відсторонення. Клопотання про відсторонення арбітражного керуючого має бути обґрунтованим та вмотивованим. У ньому, зокрема, може надаватися оцінка професійним якостям арбітражного керуючого, його компетентності, доброчесності під час виконання повноважень арбітражного керуючого та інше. Однак, вирішальне слово лишається за судом. Про це свідчить практика, зокрема, у Постанові ВС КГС від 20.05.2021 у справі № 922/3369/19 зазначено, що господарський суд першої інстанції, реалізуючи принцип судового нагляду, користуючись правами та повноваженнями наданими йому процесуальним законом, має здійснити перевірку вказаних підстав, з'ясувати

та перевірити належність виконання арбітражним керуючим покладених на нього обов'язків, достеменно встановити факти невиконання або неналежного виконання арбітражним керуючим обов'язків, визначених Кодексом, та/або встановити інші обставини, що об'єктивно унеможливають виконання арбітражним керуючим відповідних повноважень, в залежності від чого ухвалити мотивоване і обґрунтоване рішення [27]. З одного боку, це є доречним, адже таким чином гарантується незалежність діяльності арбітражного керуючого та невтручання в його роботу (чим часто можуть зловживати кредитори). З іншого боку, видається складним процес відсторонення арбітражного керуючого, коли має місце неналежне виконання обов'язків.

Висновки до розділу

Світовий досвід регулювання відносин неплатоспроможності свідчить про необхідність управління неплатоспроможністю боржника.

В ФРН процедура банкрутства регулюється Законом про неплатоспроможність (InsO). Зазначеним законом передбачено дві ключові фігури: Конкурсний керуючий та тимчасовий конкурсний керуючий. Конкурсний керуючий може бути як фізичною так і юридичною особою (проте в транскордонних справах виключно фізична особа), та призначається судом. Суд наділений повноваженнями здійснювати активний судовий контроль за діяльністю конкурсного керуючого шляхом вимоги звітів, що забезпечує належне виконання конкурсним керуючим покладених на нього обов'язків.

В США діяльність арбітражних керуючих регулюється Кодексом про банкрутство (Insolvency Code). Згідно зазначеного закону існують три основні типи керуючих: тимчасові, колегіальні та постійні. Тимчасовий арбітражний керуючий призначається судом до моменту обрання постійного керуючого. Аналіз законодавства, яке регулює діяльність повіреного з банкрутства в Сполучених

Штатах Америки, надав нам змогу ознайомитись з критеріями відбору осіб на посаду повіреного з банкрутства, проаналізувати статус колегіальних, постійних та тимчасових керуючих, визначити сферу діяльності зазначених керуючих.

Порівнюючи процедури у ФРН та США, вкажемо на помітну різноманітність підходів до управління неплатоспроможністю. Якщо в ФРН акцент робиться на судовому контролі, то в США важливу роль відіграють збори кредиторів.

Ретроспективний аналіз українського законодавства про неспроможність показує, що визначення в ньому правової категорії арбітражного керуючого змінювалося. Зрештою, КУЗПБ встановлює, що арбітражним керуючим є фізична особа, яка отримала відповідне свідоцтво та інформація про яку внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України [1]. Залежно від судової процедури арбітражний керуючий може бути розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором, керуючим реалізацією або керуючим реструктуризацією.

Сучасне нормативно-правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні, його організаційно-правового статусу, підстав дисциплінарної відповідальності та підстав для його відсторонення від участі у справі про банкрутство/неплатоспроможність тощо – є позитивним результатом спільної багаторічної роботи законодавця, науковців, судової практики, а також самих арбітражних керуючих та саморегулювальної організації арбітражних керуючих.

Пропонуємо в наступному розділі розглянути діяльність арбітражного керуючого в судових процедурах щодо боржника-юридичної особи.

РОЗДІЛ 2

ДІЯЛЬНІСТЬ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО В СУДОВИХ ПРОЦЕДУРАХ ЩОДО БОРЖНИКА-ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

В сучасному світі відносини неплатоспроможності набули статусу таких, що потребують обов'язкового економіко-правового регулювання. Обумовлено це ринковими засадами ведення економічної діяльності, на яку впливають численні фактори – так звані ризики, настання яких може викликати в суб'єкта ринку (комерційного, некомерційного) нездатність виконувати свої фінансові зобов'язання через брак майнових активів. Ризики бувають як внутрішнього характеру (невдале управління своєю власністю), так і зовнішнього (які не залежать від боржника, але впливають на його фінансовий стан). Зрозуміло, що реалізація ризиків потребує зусиль як боржника, так і його кредиторів з метою усунення чи, принаймні, послаблення їх (ризиків) наслідків, кінцевою метою є врегулювання майнових відносин між боржником та кредиторами. Фінансово-економічні відносини, як основа ринку, потребують балансу інтересів його учасників. Коли такий баланс порушується невиконанням взятих на себе зобов'язань з боку боржника, виникає потреба у врегулюванні його боргів, що, як правило, відбувається в такий спосіб як відкриття провадження у справі про банкрутство/ неплатоспроможність боржника. Мета такого провадження - забезпечити баланс майнових інтересів кредиторів та неплатоспроможного боржника. Ключова роль в досягненні такого балансу належить арбітражному керуючому, який на різних стадіях судового провадження у справі про банкрутство / неплатоспроможність реалізує відповідні повноваження та виконує відповідні функції в цілях

відновлення платоспроможності боржника та задоволення майнових вимог кредиторів.

Залежно від процедури, відкритої у відносинах банкрутства щодо боржника – юридичної особи, арбітражний керуючий має різні процесуальні статуси та повноваження цих процесуальних фігур:

- 1) **розпорядник майна** - арбітражний керуючий, призначений господарським судом для здійснення процедури розпорядження майном;
- 2) **керуючий санацією** - арбітражний керуючий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, - керівник боржника, призначений господарським судом для здійснення процедури санації боржника;
- 3) **ліквідатор** - арбітражний керуючий, призначений господарським судом для здійснення ліквідаційної процедури [1].

Як вже було зазначено в попередньому Розділі, нормою ч. 3 ст. 12 КУзПБ на арбітражного керуючого покладається загальний для всіх процедур обов’язок: «Під час реалізації своїх прав та обов’язків арбітражний керуючий зобов’язаний діяти добросовісно, розсудливо та з метою, з якою ці права та обов’язки надано (покладено).» [1]. Залежно від вищезазначених процедур арбітражний керуючий виконує низку важливих функцій, таких як: аналіз фінансово-господарського стану підприємства, збереження активів боржника тощо.

В цьому розділі нами послідовно буде розглянуто діяльність арбітражного керуючого в процедурах розпорядження майном боржника, санації та ліквідації.

2.1. Діяльність розпорядника майна в процедурі розпорядження майном боржника

Процедура розпорядження майном є першою процедурою, що відкривається господарським судом стосовно юридичної особи – боржника, регулюється Розділом II Книги четвертої КУзПБ.

На відміну від таких процедур банкрутства як санація та ліквідація процедура розпорядження майном боржника є обов'язковою у провадженні у справі про банкрутство юридичної особи. З її приводу Кодекс містить таку дефініцію: «Під розпорядженням майном розуміється система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, здійснення аналізу його фінансового стану, а також визначення наступної процедури (санації чи ліквідації).» (ч. 1 ст. 44) [1].

Під час здійснення цієї процедури діяльність розпорядника майна направлена на встановлення реального фінансово-майнового стану боржника, збереження його майна, виявлення конкурсних кредиторів і формування реєстру вимог кредиторів, що затверджується господарським судом, визначення представницькими органами кредиторів подальшої процедури, що буде здійснюватися щодо боржника, - санація, ліквідація, що впливає з системного аналізу норм зазначених Розділів 1 та 2 Книги четвертої Кодексу. Зазначені повноваження/функції розпорядника майна аналізуються й в доктрині права неспроможності, результатом такого аналізу є з'ясування мети, сутності та значення цієї процедури в судовій процедурі банкрутства. Так, С. В. Мінковський зазначив, що мета цієї процедури полягає в наступному: «контроль, що здійснюється, у тому числі засобами активного нагляду (спостереження) за господарською діяльністю боржника, без втручання в оперативно-господарську діяльність останнього, крім випадків, передбачених Законом про банкрутство, що контролюється розпорядником майна боржника, з метою збереження й ефективного використання майнових активів боржника, проведення аналізу його фінансового становища, визначення правових підстав для подальшого застосування оптимальної судової процедури банкрутства (санації, мирової угоди або ліквідації) до боржника» [29, с. 39]. Цілком погоджуючись з думкою С.В. Мінковського, маємо вказати, що в наукових працях виділяється й така мета цієї процедури, як відновлення платоспроможності боржника. Зокрема про це

вказує Р. Г. Афанасьєв, який зазначив, що головною метою досліджуваної процедури є «... відновлення його (боржника. – Б.К.) платоспроможності і недопущення погіршення його майнового стану» [30, с. 117].

Враховуючи такі цілі процедури розпорядження майном боржника, маємо розглянути основні функції процедури розпорядження майном боржника.

У Науково-практичному коментарі КУЗПБ вченими такі функції поділяються на чотири основні, а саме: 1) **регулятивна**, за допомогою якої впорядковуються матеріальні та процесуальні правовідносини між сторонами та учасниками процедури розпорядження майном шляхом визначення їх прав та обов'язків; 2) **контрольно-наглядова**, сутність якої полягає у здійсненні нагляду та контролю за господарською діяльністю боржника призначеним судом арбітражним керуючим (розпорядником майна боржника), шляхом покладення на нього відповідних повноважень; 3) **забезпечувальна**, зміст якої полягає у створенні умов та попередженні неналежних дій керівника (органів управління) боржника або власника майна, збереження наявного у боржника майна з метою подальшого задоволення вимог конкурсних кредиторів у інших судових процедурах; 4) **аналітична**, яка полягає у визначенні основних фінансово-економічних заходів, за допомогою яких можна відновити платоспроможність боржника і задовольнити грошові вимоги його кредиторів у подальших судових процедурах банкрутства [31, с. 171].

Очевидно, що в основу законодавчої дефініції правового поняття «розпорядник майна» покладено виділені доктриною вищенаведені функції: «розпорядник майна – арбітражний керуючий, призначений господарським судом для здійснення процедури розпорядження майном» (ст. 1 Кодексу), діяльність якого детально розкривається через встановлення невичерпного переліку його повноважень (прав та обов'язків), функцій (ст. 44 та інші статті Кодексу). Також важливим є встановлення в Кодексі: «розпорядник майна несе відповідальність за свої дії та бездіяльність відповідно до закону», що по суті є гарантією і для

боржника, і для кредиторів боржника дотримання їх прав та інтересів під час тривання процедури розпорядженням майном [1].

Обов'язки розпорядника майна, зокрема, визначені в ч.3 ст. 44 КУзПБ і вони є наступними:

- 1) розглядати заяви кредиторів з грошовими вимогами до боржника, що надійшли в установленому цим Кодексом порядку;
- 2) вести реєстр вимог кредиторів;
- 3) повідомляти кредиторів про результати розгляду їхніх вимог;
- 4) вживати заходів для захисту майна боржника;
- 5) проводити аналіз фінансово-господарського стану, інвестиційної та іншої діяльності боржника та становища на ринках боржника, встановлювати за результатами його проведення наявність або відсутність ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, вчинення незаконних дій у разі банкрутства;
- 6) повідомляти правоохоронні органи у разі виявлення ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, вчинення незаконних дій з майном боржника;
- 7) скликати збори і комітет кредиторів та організовувати проведення їх засідань;
- 8) подавати відомості (інформацію), необхідні для ведення Єдиного реєстру боржників, відносно яких відкрито провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), у порядку, встановленому державним органом з питань банкрутства;
- 9) надавати господарському суду та комітету кредиторів звіт про свою діяльність, а також здійснювати розкриття кредиторам інформації щодо фінансового стану боржника та ходу провадження у справі;
- 10) не пізніше двох місяців з дня відкриття провадження у справі про банкрутство провести інвентаризацію майна боржника та визначити його вартість;

- 11) за можливості проведення санації боржника розробити план санації боржника та подати його на розгляд зборам кредиторів;
- 12) виконувати інші повноваження, передбачені цим Кодексом [1].

Ще раз підкреслимо, що вищенаведений перелік обов'язків розпорядника майна не є вичерпним. Відтак, відповідно до ч. 9 ст. 44 КУзПБ: «Розпорядник майна має право на подання до господарського суду позову щодо визнання недійсними правочинів, у тому числі укладених боржником з порушенням порядку, встановленого цим Кодексом, а також позовів щодо визнання недійсними актів, прийнятих у процедурі розпорядження майном щодо зміни організаційно-правової форми боржника.»[1]. На нашу думку, це є цікавим аспектом на якому варто зосередитись.

Відповідно до ст. 42 КУзПБ арбітражний керуючий може подавати заяви про визнання недійсними правочини боржника в конкретних стадіях (як розпорядник майна, керуючий санацією та ліквідатора).

Ч. 9 ст. 44 КУзПБ встановлює додаткові обов'язки розпорядника майна, у вигляді можливості подання позовів до господарського суду щодо визнання недійсними правочинів укладених боржником.

Відповідно до Науково-практичного коментаря КУзПБ: «Арбітражний керуючий, проаналізувавши документи та фактичні обставини у справі про банкрутство, самостійно визначає наявність підстав для визнання недійсними правочинів боржника та вирішує питання щодо подання такої заяви, адже це впливатиме на наповнення ліквідаційної маси, відновлення порушених прав кредиторів і погашення їх вимог. Спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником, розглядаються господарським судом в межах справи про банкрутство за правилами, передбаченими ГПК України, з особливостями, визначеними ст. 7 коментованого Кодексу. За результатами розгляду заяви арбітражного керуючого або кредитора про визнання недійсним правочину боржника, господарський суд постановляє ухвалу.» [31, с. 173]. На нашу

думку, визнання правочинів, які укладав боржник недійсними, є важливим моментом в процедурі розпорядження майном боржника, з наступних підстав.

Відповідно до положень ст. 203 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України), загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину, є наступними:

- 1) зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.
- 2) особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності.
- 3) волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі.
- 4) правочин має вчинятися у формі, встановленій законом.
- 5) правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.
- 6) правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей [32].

Згідно ч. 1 ст. 215 ЦК України: «Підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою-третьою, п'ятою та шостою статті 203 цього Кодексу.»[32].

Згідно п. 55.8. Постанови Верховного Суду від 28.09.2021 у справі № 21/896/2001 (913/45/20): «Інститут визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство є універсальним засобом захисту у відносинах неплатоспроможності та частиною єдиного механізму правового регулювання відносин неплатоспроможності, що спрямована на дотримання балансу інтересів не лише осіб, які беруть участь у справі про банкрутство, а й осіб, залучених у справу

про банкрутство, наприклад, контрагентів боржника. Визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство спрямоване на досягнення однієї з основних цілей процедури неплатоспроможності максимально можливе справедливе задоволення вимог кредиторів.» [33].

Варто зазначити, що підстави для визнання правочину недійсним, які викладені в ЦК України, є загальними, в той час як підстави в КУЗПБ є спеціальними та їх варто розглянути.

Відповідно до ст. 42 КУЗПБ господарський суд за заявою арбітражного керуючого або кредитора може визнати недійсними правочини укладених боржником з наступних підстав:

- 1) боржник виконав майнові зобов'язання раніше встановленого строку;
- 2) боржник до відкриття провадження у справі про банкрутство взяв на себе зобов'язання, внаслідок чого він став неплатоспроможним або виконання його грошових зобов'язань перед іншими кредиторами повністю або частково стало неможливим;
- 3) боржник здійснив відчуження або придбав майно за цінами, відповідно нижчими або вищими від ринкових, за умови що в момент прийняття зобов'язання або внаслідок його виконання майна боржника було (стало) недостатньо для задоволення вимог кредиторів;
- 4) боржник оплатив іншій особі або прийняв майно в рахунок виконання грошових вимог у день, коли сума вимог кредиторів до боржника перевищувала вартість майна;
- 5) боржник узяв на себе заставні зобов'язання для забезпечення виконання грошових вимог;
- 6) боржник безоплатно здійснив відчуження майна, взяв на себе зобов'язання без відповідних майнових дій іншої сторони, відмовився від власних майнових вимог;
- 7) боржник уклав договір із заінтересованою особою;

8) боржник уклав договір дарування [1].

З вищенаведеного очевидно, що норма ч. 3 ст. 42 КУзПБ частково дублює положення ЦК України в контексті наслідків визнання правочину недійсним, а саме: «У разі визнання недійсними правочинів боржника з підстав, передбачених частиною першою або другою цієї статті, сторона за таким правочином зобов'язана повернути боржнику майно, яке вона отримала від боржника, а в разі неможливості повернути майно в натурі - відшкодувати його вартість грошовими коштами за ринковими цінами, що існували на момент вчинення правочину.» [1], а це означає, що розмір ліквідаційної маси може бути збільшено в процедурі банкрутства вже на етапі здійснення процедури розпорядження майном. А відтак діяльність розпорядника майна щодо визнання недійсними правочинів боржника є вагомим інструментом для відновлення платоспроможності боржника та задоволення вимог кредиторів, адже повернене майно в натурі/відшкодування його вартості на момент вчинення правочину – стане частиною ліквідаційної маси за рахунок якої буде задоволено вимоги кредиторів.

Загальним же висновком за цим підрозділом маємо зазначити наступне. По-перше, процедура розпорядження майном боржника на відміну від інших процедур (санація, ліквідація) в банкрутстві не випадково має законодавчо визначений обов'язковий її характер, бо є процедурою, в якій формуються умови для подальшого перебігу справи про банкрутство. Ключовою фігурою цієї процедури є розпорядник майна. Тож, по-друге, результати діяльності в цій процедурі розпорядника майна безпосередньо впливають на сутність рішення представницьких органів кредиторів, яке може стосуватися чи то продовження процедури розпорядження майном, чи то введення процедури санації, чи то запровадження процедури ліквідації, якій, зрозуміло, передуює визнання боржника банкрутом.

Законодавчий механізм банкрутства в Україні після процедури розпорядження майном передбачає відновлення платоспроможності боржника –

юридичної особи в процедурі санації, а якщо санація не відбулася або якщо представницькі органи виступили з ініціативою ліквідації боржника через визнання його банкрутом, то запроваджується процедура ліквідації. Чим відрізняється від діяльності розпорядника майна боржника діяльність керуючого санації та ліквідатора – є логічним продовженням нашого дослідження в наступних підрозділах.

2.2. Діяльність керуючого санацією в процедурі санації боржника

Перш, ніж висвітлювати діяльність керуючого санацію в судовій процедурі санації, маємо хоча б побіжно згадати про такий економіко-правовий інститут як процедура досудової санації. Вперше зазначена процедура з'явилась із ухваленням 22.12.2011 нової редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Станом на сьогодні, процедуру досудової санації трансформовано в процедуру превентивної реструктуризації, суб'єктами якої є боржники – юридичні особи та фізичні особи - підприємці.

Згідно ч. 1 ст. 4 КУзПБ: «Виконавчий орган боржника, а щодо державних та комунальних підприємств також орган, уповноважений управляти майном боржника, у межах своїх повноважень зобов'язані своєчасно виявляти та вживати заходів щодо запобігання та реагування у разі настання неплатоспроможності боржника» [1].

Зазначена стаття КУзПБ покладає обов'язок на бухгалтерів/аудиторів боржника (або як тих що надають боржнику зазначені послуги) у разі виявлення знак або загрози мають в 10-ти денний строк повідомити про це боржника, а керівник боржника, в свою чергу, має повідомити засновників (учасників/акціонерів), власника майна, а також інші органи управління, до компетенції яких належить вирішення цих питань, відомості щодо наявності ознак неплатоспроможності чи її загрози [1].

Нормами ст. 4 КУзПБ покладається обов'язок на виконавчий орган боржника, а у випадках, передбачених законом, на засновників (учасники, акціонери) боржника, власників майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника вживати заходів щодо запобігання неплатоспроможності боржника, у тому числі здійснення позасудового врегулювання боргу, ініціювання процедури превентивної реструктуризації боржника, ініціювання процедури реструктуризації відповідно до Закону України «Про фінансову реструктуризацію» або у випадках, передбачених цим Кодексом, прийняти рішення про звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство.»[1].

Процедури превентивної реструктуризації та санації не є тотожними за своєю правовою природою, хоча вони переслідують спільну мету - відновлення платоспроможності боржника та його фінансово-господарське оздоровлення. Переваги превентивної реструктуризації, на нашу думку, є очевидними. Такими перевагами є її проведення без відкриття справи про банкрутство юридичної особи чи про неплатоспроможність фізичної особи-підприємця, що, в свою чергу, не створює додаткові репутаційні ризики та кризові обставини.

Отже, можемо виділити декілька позитивних моментів процедури превентивної реструктуризації:

1. *Простіша процедура проведення (позасудова);*
2. *Менші репутаційні втрати;*
3. *Відсутність необхідності призначення керуючого санацією.*

Судова процедура санації регулюється Розділом III Книги четвертої КУзПБ. Санацію в Кодексі визначено як систему заходів, передбачених цим Кодексом, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою відновлення платоспроможності боржника, спрямованих на оздоровлення фінансово-господарського стану боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів (ст. 1) [1].

Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів [34, с. 52].

З часу відновлення в Україні законодавства про банкрутство предметом досліджень стала категорія «фінансовий стан», до якої зверталися не тільки науковці, експерти, судді тощо, а й державні інституції. Так, в далекому 1998 році Державна податкова адміністрація України у Методичних рекомендаціях по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій виділила два види фінансового стану:

- Задовільний фінансовий стан - це стійка платоспроможність, достатня забезпеченість власними оборотними засобами та ефективне їх використання з господарською доцільністю, чітка організація розрахунків, наявність стійкої фінансової бази;
- Незадовільний фінансовий стан - характеризується неефективним розміщенням засобів, їх імобілізацією, незадовільною платіжною готовністю, простроченою заборгованістю перед бюджетом, постачальником і банком, недостатньо стійкою потенційною фінансовою базою в зв'язку з несприятливими тенденціями в виробництві, неправильно вибраною стратегією розвитку, некомпетентністю керівництва тощо [35].

Очевидно, що жодна з наведених характеристик фінансового стану не втратила своєї актуальності й на сьогодні, на підтвердження чого доречно навести наступну статистику. Упродовж 2020 року в Україні збанкрутувало 400 боржників, 356 з них підпали під повну ліквідацію. Третина, а саме 210 підприємств – саме під час коронавірусного карантину, починаючи з квітня і по серпень включно [36]. За даними UC.Market у 2023 році в Україні закрили понад 4 тисячі компаній — це

вдвічі менше ліквідованих фірм, ніж до початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. В Києві, Одеській, Дніпропетровській, Львівській та Київській областях кількість закритих компаній у 2023 році була найвищою [37].

Зазначені дані свідчать про вразливість суб'єктів господарювання до кризових ситуацій (економічні кризи, війни, політичні ситуації), які призводять до їх неплатоспроможності, неможливості задовольняти вимоги кредиторів, проводити розрахунків та в результаті - банкрутство. Саме в таких випадках, санація стає інструментом який може повернути задовільний фінансовий стан.

У Науково-практичному коментарі КУзПБ вчені охарактеризували фінансове оздоровлення так: «Під фінансовим оздоровленням варто розуміти запровадження бізнес-планів, довгострокових програм відновлення платоспроможності та встановлення фінансової рівноваги між доходами і витратами, шляхом усунення причин, що сприяли виникненню фінансової кризи; виявлення та швидке використання наявних резервів для виходу з кризової ситуації; поєднання кардинальних змін у діяльності суб'єкта господарювання і вирішенні проблем накопичених боргових зобов'язань» [31, с. 194].

Передбачені в законодавстві про банкрутство заходи санації боржника та відповідно прокоментовані у вищезгаданому Науково-практичному коментарі КУзПБ, за яких є можливим задоволення вимог кредиторів в повному або частковому обсязі, це такі:

- 1) **Реструктуризація підприємства** (як приклад, скорочення ресурсів, які використовувались на підприємстві; вихід із нерентабельних ринків; відмова від нерентабельної продукції, сфер діяльності тощо);
- 2) **Реструктуризація боргів** (розстрочення чи зміна графіку платежів; часткове прощення боргу; прощення штрафних санкцій; зменшення процентної ставки; конвертація боргу в національну валюту; продаж частини непрофільних активів для погашення боргу тощо) ;

- 3) **Реструктуризація активів боржника** (як приклад, шляхом продажу частини основних фондів, зайвого обладнання, запасів сировини, матеріалу та ін.; продажу окремих підрозділів підприємства; зворотного лізингу; реалізації окремих видів фінансових вкладень; рефінансування дебіторської заборгованості тощо);
- 4) **Зміна організаційно-правової форми** (зміна організаційно-правової форми юридичної особи, в результаті чого до правонаступника переходить усе майно, права та обов'язки);
- 5) **Зміна виробничої структури** (досягається шляхом орієнтування виробничої структури на економічну ефективність виробництва, за якої суб'єкт господарювання за рахунок грошових надходжень від реалізації продукції/робіт/послуг повністю відшкодовує витрати на її виробництво й одержує прибуток) [31, с. 194-195].

Враховуючи вищенаведене, можемо зробити висновок, що мета процедури санації є досягнутою, якщо в результаті виконання плану санації, що ґрунтується на основі вищезазначених заходів, вдалось уникнути оголошення боржника банкрутом/його ліквідації та досягнуто нормалізації господарської діяльності банкрута.

Ключова роль в процедурі санації належить керуючому санацією, від ефективності діяльності якого залежить й подальша доля боржника (чи відновиться його фінансовий стан, чи його буде визнано банкрутом), й задоволення вимог конкурсних кредиторів.

Відповідно до ст. 50 КУзПБ після затвердження плану санації Господарський суд призначає керуючого санацією з числа арбітражних керуючих.

З дня призначення до керуючого санацією переходить управління боржником, органи управління боржником втрачають свої повноваження з управління боржником, посадові особи (керівники, члени виконавчого органу) звільняються зі своїх посад. У відання керуючого санацією органами управління

мають бути передані бухгалтерська та інша документація, печатки та штампи, матеріальні та інші цінності боржника (ст. 50 Кодексу) [1].

Для здійснення управління боржником, що перебуває в процедурі санації, керуючий санацією наділяється правами та обов'язками.

Серед його прав:

- право звертатися до господарського суду з заявою про зняття арешту з майна боржника та інших обмежень щодо розпорядження майном боржника, якщо такі арешт чи обмеження перешкоджають виконанню плану санації, господарській діяльності боржника та відновленню його платоспроможності;

- розпоряджатися майном боржника відповідно до плану санації та з урахуванням обмежень, встановлених законодавством;

- укладати від імені боржника цивільно-правові, трудові та інші правочини (договори);

- подавати заяви про визнання правочинів (договорів), укладених боржником, недійсними (ч. 5 ст. 50 Кодексу) [1].

До обов'язків керуючого санацією Кодекс у ч. 6 ст. 50 невичерпним переліком встановлює такі обов'язки:

- 1) прийняти в господарське відання майно боржника;
- 2) відкрити спеціальний рахунок для проведення санації та розрахунків з кредиторами;
- 3) забезпечити ведення боржником бухгалтерського обліку і статистичного звіту та фінансової звітності;
- 4) здійснювати заходи щодо стягнення на користь боржника дебіторської заборгованості, а також стягнення заборгованості з осіб, які відповідно до закону або договору несуть з боржником субсидіарну чи солідарну відповідальність;
- 5) розглядати вимоги конкурсних кредиторів;

- 6) заявляти в установленому порядку заперечення щодо заявлених до боржника вимог конкурсних кредиторів;
- 7) повідомляти у десятиденний строк з дня постановлення господарським судом відповідної ухвали орган, уповноважений управляти державним майном, про своє призначення, закінчення виконання плану санації, звільнення від обов'язків;
- 8) повідомляти орган, уповноважений управляти державним майном, про реалізацію плану санації щодо боржника - державного підприємства або господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі;
- 9) надавати господарському суду на його вимогу інформацію про виконання плану санації;
- 10) на період санації виступати представником сторони (власника) у колективному договорі;
- 11) щокварталу звітувати перед комітетом кредиторів та судом про виконання плану санації;
- 12) здійснювати інші передбачені законодавством повноваження [1].

Пропонуємо розглянути більш детально декілька з вищезазначених обов'язків.

Відповідно до п.1 ч. 6 ст. 50 КУЗПБ для керуючого санацією передбачено обов'язок прийняти в господарське відання майно боржника. Це означає, що з часу призначення керуючого санацією щодо боржника перестають діяти норми ст. 136 Господарського кодексу України (далі – ГК України), в ч. 1 якої, зокрема, встановлено: «Право господарського відання є речовим правом суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законами.» [38].

Встановлюючи співвідношення зазначених норм зазначених кодексів, доходимо однозначного висновку, що порівняно з нормами ГК України норми КУзПБ є спеціальними і в процедурі санації у справі про банкрутство підлягають застосуванню саме вони, тим більш, що вище ми вже зазначали, що керуючий санацією перебирає на себе повноваження органів управління боржником, а повноваження останніх зупиняються. Другим висновком за аналізуємим обов'язком зазначимо, що обов'язок керуючого санацією прийняти у своє відання майно боржника є правовою основою для реалізації його прав:

а) розпоряджатися майном боржника відповідно до плану санації з урахуванням законодавчо встановлених обмежень. Тут слід звернути увагу на два моменти:

- власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника не вправі обмежувати повноваження керуючого санацією щодо розпорядження майном боржника під час санації останнього, що цілком зрозуміло з огляду на те, що повноваження органів управління зупиняються та передаються керуючому санацією;

- щодо обмежень для керуючого санацією, то вони стосуються значних угод та правочинів, щодо яких є заінтересованість, які укладаються керуючим санацією за згодою комітету кредиторів, якщо інше не передбачено цим Кодексом або планом санації боржника;

б) для укладення від імені боржника цивільно-правових, трудових та інших правочинів/договорів. В контексті укладення цивільно-правових угод це право керуючого санацією пов'язано з вищеописаним правом розпоряджатися майном боржника з певними обмеженнями. Прикладом можна навести отримання кредиту у фінансових установах під заставу майна боржника. Щодо трудових угод та їх виконання та гарантії прав найманих працівників, то на період санації керуючий санацією має право виступати представником сторони (власника боржника) у колективному договорі;

в) для подання до суду заяв про визнання правочинів/договорів, укладених боржником недійсними. Тобто керуючий санацією має такі ж повноваження, як і розпорядник майна, направлені на збільшення розміру майна боржника в цілях задоволення вимог кредиторів, які можуть бути реалізовані за правовими механізмами, встановленими нормами ст. 42 КУзПБ, в тому числі за заявами керуючого санацією.

Ще одним вагомим та по-суті невід'ємним обов'язком керуючого санацією є: «забезпечити ведення боржником бухгалтерського обліку і статистичного звіту та фінансової звітності» (п. 3 ч. 6 ст. 50 Кодексу) [1].

Зрозуміло, що цей обов'язок керуючого санацією передусім характеризує боржника як діючого за своїм організаційно-правовим статусом суб'єкта, який повинен виконувати обов'язки, передбачені чинним законодавством. По-друге, з приводу обов'язковості ведення бухгалтерського обліку, подання статистичної та фінансової звітності маємо звернутися до норми ч. 3 ст. 8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»: «Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років, несе уповноважений орган (посадова особа), який здійснює керівництво підприємством, або власник відповідно до законодавства та установчих документів.» [39]. Зрозуміло, що перебравши на себе управління боржником в процедурі санації, керуючий санацією повинен забезпечити цю ділянку роботи в діяльності боржника як суб'єкта, який має державну реєстрацію в якості юридичної особи, зареєстрований як платник податків тощо.

Для забезпечення ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності боржником керуючий санації може обрати наступні форми його організації:

1) шляхом введення до штату посади бухгалтера або створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером;

2) користування послугами спеціаліста з бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи;

3) ведення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або підприємством, суб'єктом підприємницької діяльності, самозайнятою особою, що провадять діяльність у сфері бухгалтерського обліку та/або аудиторської діяльності [31, с. 199].

Грамотно та вчасно здійснюваний бухгалтерський облік та фінансова звітність – є джерелом повної та об'єктивної інформації щодо фінансового становища боржника, що в свою чергу, дає можливість визначити майбутнє боржника (як приклад: відновлення платоспроможності або ж визнання боржника банкрутом).

Обов'язок керуючого санацією «здійснювати заходи щодо стягнення на користь боржника дебіторської заборгованості, а також стягнення заборгованості з осіб, які відповідно до закону або договору несуть з боржником субсидіарну чи солідарну відповідальність» (ч. 6 ст. 50 КУЗПБ) [1] направлений на збільшення майнових активів боржника, що можуть бути використані для відновлення платоспроможності боржника та задоволення вимог кредиторів. В контексті цього обов'язку звернемо увагу на дві норми ЦК України: в ч. 1 ст. 619 Кодексу встановлено: «Договором або законом може бути передбачена поряд із відповідальністю боржника додаткова (субсидіарна) відповідальність іншої особи.» [32]; нормою ч. 1 ст. 541 Кодексу встановлено: «Солідарний обов'язок або солідарна вимога виникають у випадках, встановлених договором або законом, зокрема у разі неподільності предмета зобов'язання.» [32]. У даному разі під законом очевидно розуміється КУЗПБ як акт спеціального характеру, який встановлює конкретний механізм збільшення майнових активів боржника через виконання керуючим санацією вищезазначеного обов'язку.

Враховуючи вищезазначені положення, розуміємо, що особами, які несуть з боржником субсидіарну відповідальність, є засновники та керівник боржника. Особами які несуть з боржником солідарну відповідальність є керівник боржника, засновники, члени органу юридичної особи які виступають від її імені, тощо. Зазначені норми КУзПБ демонструють дуже важливий аспект діяльності керуючого санацією, адже стягнення на користь боржника дебіторської заборгованості є важливим для подальшого розрахунку з кредиторами.

Не менш важливими обов'язками керуючого санацією є його діяльність з розгляду вимог конкурсних кредиторів, надання заперечень на вимоги конкурсних кредиторів до боржника. По-перше, варто відмітити зміну підходу законодавця до врахування вимог конкурсних кредиторів, заявлених без дотримання строку, передбаченого у ч. 1 ст. 45 КУзПБ, та задоволення їх вимог в черговості, встановленій Кодексом. Виконання цього обов'язку в процедурі санації, на наш погляд, свідчить, з одного боку, про лібералізацію законодавчого підходу до захисту прав кредиторів, які заявили свої вимоги до боржника з запізненням. З іншого боку, заперечення вимог «запізнілих» кредиторів також може мати наслідком збільшення майнових активів боржника в цілях відновлення його платоспроможності та задоволення вимог конкурсних кредиторів в процедурі санації боржника.

Якщо план санації виконати не вдалося, наступною процедурою в банкрутстві боржника є процедура ліквідації, яка запроваджується господарським судом внаслідок визнання боржника-юридичної особи банкрутом і в якій арбітражний керуючий виконує повноваження та функції ліквідатора.

2.3. Діяльність ліквідатора в ліквідаційній процедурі щодо боржника, визнаного банкрутом

Ліквідаційна процедура регулюється Розділом IV Книги четвертої КУЗПБ. Варто зазначити, що в КУЗПБ не міститься визначення поняття «ліквідаційна процедура». Відповідно, відсутність такого визначення спричинює наукові дискусії. Пропонуємо розглянути декілька позицій науковців.

Б. М. Поляков зазначає, що ліквідація, як «процедура банкрутства має застосовуватися як крайній захід, якщо реабілітаційні процедури не привели до позитивного результату» [40, с. 378]. В. С. Щербина вважає, що у разі ліквідації суб'єкт господарювання припиняється як суб'єкт права без правонаступництва [41, с. 136]. І. В. Венедиктова стверджує, що «ліквідація юридичної особи – спосіб припинення діяльності юридичної особи, що має остаточний характер, без переходу прав і обов'язків у порядку правонаступництва до інших осіб» [42, с. 101].

Однак нам вбачається слушною й думка П. О. Повара, який зазначав: «неправильно вважати, що підприємство вже ліквідувалося (припинило своє існування як суб'єкт права), тому що припинилася його діяльність. Так, підприємство може припинити свою господарську діяльність, але воно залишається суб'єктом права до тих пір, поки не буде внесено до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців запису про його припинення шляхом ліквідації» [43]. Найбільш повне визначення ліквідаційної процедури, на нашу думку, надає В. В. Радзивілюк: «Ліквідація у справі про банкрутство – це судова процедура банкрутства, яка застосовується за наявності законодавчо-встановлених підстав до неплатоспроможного боржника, визнаного господарським судом банкрутом, за ініціативою кредиторів чи інших визначених законом осіб, яка спрямована на задоволення вимог кредиторів шляхом продажу майна банкрута, що входить до ліквідаційної маси; звільнення банкрута від боргів і, як правило, припинення його діяльності, яка безпосередньо здійснюється спеціальними учасниками провадження у справі про банкрутство (ліквідатором) протягом встановленого строку» [44, с. 89-90].

Стаття 61 КУЗПБ визначає повноваження ліквідатора, які можливо класифікувати за певними критеріями. З зазначених функцій можна виділити організаційну, аналітичну та розпорядчу:

- 1) організаційна функція полягає в організації процедури ліквідації таким чином щоб ефективно організувати зазначену процедуру, як приклад: виконанні повноважень керівника боржника – банкрута. Так, ліквідатор: повідомляє працівників про звільнення, має право отримувати кредит для виплати вихідної допомоги працівникам; заявляє до третіх осіб вимоги щодо повернення банкруту сум дебіторської заборгованості; розглядає вимоги поточних кредиторів за зобов'язаннями, які виникли під час провадження у справі про банкрутство і є неоплаченими тощо;
- 2) аналітична функція полягає в дослідженні фінансового стану боржника, складанні висновку про наявність або відсутність ознак доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій під час провадження у справі про банкрутство за результатом його проведення;
- 3) розпорядча функція полягає в переданні в установленому порядку на зберігання документи банкрута, які відповідно до нормативно-правових актів підлягають обов'язковому зберіганню; продажі майна банкрута для задоволення вимог, внесених до реєстру вимог кредиторів, у порядку, передбаченому цим Кодексом; веденні реєстру вимог кредиторів тощо [1].

Окрім вищезазначених функцій ліквідатор виконує наступні:

- 1) приймає у своє відання майно боржника - банкрута, забезпечує його збереження;
- 2) проводить інвентаризацію та визначає початкову вартість майна банкрута;
- 3) формує ліквідаційну масу;
- 4) подає до суду заяви про визнання недійсними правочинів (договорів) боржника;

- 5) вживає заходів, спрямованих на пошук, виявлення та повернення майна банкрута, що знаходиться у третіх осіб;
- 6) подає відомості (інформацію), необхідні для ведення Єдиного реєстру боржників, відносно яких відкрито провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), у порядку, встановленому державним органом з питань банкрутства;
- 7) у разі провадження банкрутом діяльності, пов'язаної з державною таємницею, вживає заходів з ліквідації режимно-секретного органу;
- 8) подає в установленому порядку та у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», інформацію до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;
- 9) здійснює дії щодо скасування реєстрації випуску акцій, передбачені законодавством, якщо організаційно-правовою формою юридичної особи - банкрута є акціонерне товариство;
- 10) здійснює інші повноваження, передбачені цим Кодексом [1].

Деякі з повноважень ліквідатора розглянемо більш детально.

Відповідно до абз. 3 ч. 1 ст. 61 КУЗПБ: «Ліквідатор з дня свого призначення проводить інвентаризацію та визначає початкову вартість майна банкрута.»[1]. Процедура проведення інвентаризації майна є однією з ключових в процедурі ліквідації банкрута, адже за рахунок інвентаризації стає можливим встановити наявні у банкрута майнові активи, які в подальшому стануть частиною ліквідаційної маси за рахунок якої буде погашено вимоги кредиторів.

Порядок проведення інвентаризації визначений Положенням про інвентаризацію активів та зобов'язань, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879. Відповідно до п. 5 розділу I зазначеного положення: «Інвентаризація проводиться з метою забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства. Під час інвентаризації активів і зобов'язань перевіряються і документально підтверджуються їх наявність, стан, відповідність критеріям визнання і оцінка. При цьому забезпечуються:

- виявлення фактичної наявності активів та перевірка повноти відображення зобов'язань, коштів цільового фінансування, витрат майбутніх періодів;
- установлення лишку або нестачі активів шляхом зіставлення фактичної їх наявності з даними бухгалтерського обліку;
- виявлення активів, які частково втратили свою первісну якість та споживчу властивість, застарілих, а також матеріальних та нематеріальних активів, що не використовуються, невикористаних сум забезпечення;
- виявлення активів і зобов'язань, які не відповідають критеріям визнання.»[45].

Відповідно до п. 1 розділу II положення: «Для проведення інвентаризації на підприємстві розпорядчим документом керівника підприємства створюється інвентаризаційна комісія з представників апарату управління підприємства, бухгалтерської служби (представників аудиторської фірми, централізованої бухгалтерії, суб'єкта підприємницької діяльності - фізичної особи, яка здійснює ведення бухгалтерського обліку на підприємстві на договірних засадах) та досвідчених працівників підприємства, які знають об'єкт інвентаризації, ціни та первинний облік (інженери, технологи, механіки, виконавці робіт, товарознавці, економісти, бухгалтери). Інвентаризаційну комісію очолює керівник підприємства (його заступник) або керівник структурного підрозділу підприємства, уповноважений керівником підприємства.» [45].

Розглянувши процес інвентаризації, який проводиться ліквідатором, пропонуємо розглянути не менш важливий аспект, а саме – оцінку майна, оскільки це є важливим для визначення вартості майна для його подальшої реалізації. Питання оцінки майна регулюється Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12.07.2001 р.

В процедурі ліквідації вищезазначені повноваження та функції здійснює ліквідатор.

Важливим питанням в діяльності ліквідатора є оцінка майна банкрута, з якого ліквідатором буде формуватися ліквідаційна маса, кошти від продажу якої будуть використані для розрахунків з поточними кредиторами, вимоги яких виникли в ліквідаційній процедурі, з конкурсними кредиторами, вимоги яких зафіксовані господарським судом в реєстрі вимог кредиторів. Питання оцінки майна банкрута регулюються Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12.07.2001 р. № 2658-III . Зокрема цей Закон у ст. 3 визначає правову категорію: «Оцінка майна, майнових прав (далі - оцінка майна) - це процес визначення їх вартості на дату оцінки за процедурою, встановленою нормативно-правовими актами, зазначеними в статті 9 цього Закону (далі - нормативно-правові акти з оцінки майна), і є результатом практичної діяльності суб'єкта оціночної діяльності.» [46].

Цей Закон визначає об'єкти, що підлягають оцінці, це майно та майнові права:

- майном, яке може оцінюватися, вважаються об'єкти в матеріальній формі, будівлі та споруди (включаючи їх невід'ємні частини), об'єкти незавершеного будівництва, майбутні об'єкти нерухомості, машини, обладнання, транспортні засоби тощо; паї, цінні папери; нематеріальні активи, у тому числі об'єкти права інтелектуальної власності; цілісні майнові комплекси всіх форм власності;

- майновими правами, які можуть оцінюватися, визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (право володіння, розпорядження, користування), спеціальне майнове право на об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості, а також інші специфічні права (право на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та право вимоги» (ст. 3 Закону) [46].

Після проведення ліквідатором оцінки майна та майнових прав, ліквідатор має повну картину вартості зазначених об'єктів що дає можливість перейти до етапу виявлення та повернення майна банкрута.

Крім того, цей Закон встановлює, коли проведення оцінки є обов'язковим, серед таких випадків визначено випадок банкрутства (ст. 7 Закону) [46].

Після проведення оцінки майна та майнових прав банкрута ліквідатор має повну картину вартості зазначених об'єктів, що забезпечує можливість перейти до етапу виявлення та повернення майна банкрута в цілях формування ліквідаційної маси.

Відповідно до абз. 12 ч. 1 ст. 61 КУзПБ: «Ліквідатор з дня свого призначення вживає заходів, спрямованих на пошук, виявлення та повернення майна банкрута, що знаходиться у третіх осіб» [1]. У разі виявлення фактів перебування майна банкрута у третіх осіб або протиправного відчуження такого майна, ліквідатор має вжити заходів щодо його повернення шляхом направлення відповідних звернень до осіб, в яких таке майно перебуває або звернутися до суду із відповідним позовом, що є дієвішим механізмом [31,с. 243].

У п. 20 Постанови від 31.10.2018 у справі № 903/975/14 Верховний Суд зазначив: «Отже, під час ліквідаційної процедури, ліквідатор має здійснювати заходи спрямовані на пошук, виявлення і повернення майна, яке перебуває у третіх осіб. Крім того, ліквідатор має здійснювати обґрунтовані і логічні дії, а також здійснювати запити до відповідних органів, з врахуванням минулої діяльності

банкрута. При цьому, кількість запитів не є критерієм якості роботи ліквідатора. Таким критерієм є наповнення ліквідаційної маси.»[47].

У п. 26 Постанови від 16.08.2018 року у справі № 923/1265/15 Верховний Суд зазначив наступне: «У разі відсутності документів з фінансово-господарської діяльності підприємства-банкрута, а також у разі неможливості отримати вказані документи, ліквідатор банкрута з метою виконання обов'язку передбаченого ст. 41 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» щодо аналізу фінансового становища банкрута зобов'язаний для вжиття всієї повноти заходів спрямованих на виявлення активів боржника дослідити рух коштів по рахункам банкрута за період як до відкриття провадження у справі про банкрутство так і після прийняття рішення у формі постанови про визнання боржника банкрутом.

Отже, заходи щодо отримання у колишнього керівництва і відновлення втраченої документації банкрута (первинна, бухгалтерська, фінансова документація, угоди та договори) є обов'язковими, як і здійснення аналізу фінансового стану банкрута з підтвердженням письмовими доказами результатів цього аналізу. Саме первинна документація боржника має містити відомості про майнові активи, зокрема дебіторську заборгованість, відчужене майно, цінні папери, грошові кошти тощо.» [48].

Відповідно ліквідатор в процедурі виявлення майна не може обмежитись виключно надсиленням запитів в державні установи задля виявлення потенційно наявного майна боржника. Виходячи з судової практики ліквідатор, зокрема, має виявити первинну, бухгалтерську, фінансову документацію, угоди, договори для того щоб дослідити відомості про майнові активи, зокрема дебіторську заборгованість, відчужене майно, цінні папери, грошові кошти тощо. Також, однією з дій для виявлення майна боржника розцінюється дослідження руху коштів по рахункам банкрута за період як до відкриття провадження у справі про банкрутство так і після прийняття рішення у формі постанови про визнання боржника

банкрутом. На нашу думку, вищезазначений перелік не є вичерпним, однак, це буде досліджуватись в подальшій науковій роботі.

Висновки до розділу

Законодавчий поділ (класифікація) судових процедур в процедурі банкрутства боржника-юридичної особи на процедури розпорядження майном, санації та ліквідації – це можливість реалізації мети, визначеної в Преамбулі Кодексу України з процедур банкрутства. Водночас класифікація цих процедур обумовлює діяльність такої процесуальної фігури як арбітражний керуючий, яка підкоряється цілям кожної судової процедури та відповідно характеризується певними повноваженнями, функціями саме в цій процедурі.

1. Розпорядження майном боржника включає систему заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, здійснення аналізу його фінансового стану, а також визначення наступної процедури (санації чи ліквідації). Водночас це визначення вказує, як має будуватися діяльність арбітражного керуючого – розпорядника майна в цій процедурі, які пріоритети в своїй діяльності має визначати розпорядник майна та в яких цілях.

Відновлення платоспроможності боржника може відбутися вже на стадії розпорядження майном. Водночас ця процедура та діяльність розпорядника майна створюють умови переходу до наступної судової процедури, рішення про яку приймається представницькими органами кредиторів, з якими розпорядник майна має обов’язково співпрацювати з дотриманням вимог Кодексу.

Ця процедура завершується створенням реєстру вимог кредиторів, що затверджується судом. Реєстр визначає черговість задоволення вимог кредиторів в

наступних процедурах (санації та/або ліквідації). Крім того, в цій процедурі може бути розроблений план санації, що стає основою здійснення процедури санації.

2. Санація включає систему заходів, передбачених Кодексом України з процедур банкрутства, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою відновлення платоспроможності боржника, спрямованих на оздоровлення фінансово-господарського стану боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів. Функції керуючого санації в доктрині права неспроможності класифікуються на: 1) регулятивну; 2) контрольно-наглядову; 3) забезпечувальну; 4) аналітичну.

Цілі процедури санації є досягнутими, якщо в результаті виконаних в ній заходів, передбачених в плані санації, вдалось задовольнити вимоги кредиторів, уникнути оголошення боржника банкрутом/його ліквідації та досягнуто нормалізації господарської діяльності банкрута.

Можна стверджувати, що окремі повноваження розпорядника майна та керуючого санацією співпадають, зокрема, це стосується визнання недійсними правочинів боржника в порядку, передбаченому ст. 42 КУзПБ.

3. Фінальною процедурою в неплатоспроможності боржника є процедура ліквідації майна боржника, визнаного банкрутом, та припинення банкрута як юридичної особи з внесенням відповідного запису до ЄДРПОУ.

На відміну від вищезазначених процедур, процедуру ліквідації як правового поняття у Кодексі не визначено. Разом з тим, аналізуючи норми Розділу 4 Книги четвертої КУзПБ, можна визначити процедуру ліквідації як систему заходів, направлених на врегулювання наслідків визнання боржника банкрутом, виявлення майна банкрута та створення з нього ліквідаційної маси, підготовку ліквідаційної маси банкрута до реалізації та її реалізацію, та задоволення вимог кредиторів у черговості, визначеній КУзПБ.

Повноваження ліквідатора в доктрині права неспроможності класифіковано на організаційні, аналітичні та розпорядчі.

Діяльність ліквідатора після задоволення вимог кредиторів завершується наданням суду звіту та ліквідаційного балансу, в разі їх затвердження судом вони стають підставою для припинення банкрута як юридичної особи з внесенням відповідного запису до ЄДРПОУ.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО В ПРОЦЕДУРІ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Неплатоспроможність як правовий спосіб врегулювання боргів фізичної особи, нездатної виконувати свої зобов'язання перед кредиторами, набула свого правового регулювання в Україні з уведенням в дію Кодексу України з процедур банкрутства з 21 жовтня 2019 року. Але задля об'єктивності слід згадати, що правовий механізм врегулювання боргів фізичної особи – підприємця був передбачений Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» і застосовувався задовго до ухвалення вказаного Кодексу. За відсутності правового порядку врегулювання боргів пересічної фізичної особи вказаним механізмом намагалися скористатися окремі фізичні особи, які не мали статусу підприємця. Втім, судова система не ставала на захист фізичних осіб – боржників, якщо вони не займалися підприємницькою діяльністю, з огляду на відсутність правового порядку саме для пересічних фізичних осіб. Такий стан речей явно показував, що в Україні бракує легального правового інституту неплатоспроможності / банкрутства фізичної особи, який вже діяв в багатьох країнах світу не один десяток років – США, європейські країни та інші.

Над необхідністю встановлення правового регулювання неплатоспроможності фізичної особи в Україні стали задумуватися після світової фінансової кризи 2008 року, яка не оминула й нашої країни та зачепила не тільки суб'єктів підприємництва, а й фізичних осіб, які, втрачаючи роботу, втрачали

доходи та відповідно й здатність виконувати свої зобов'язання перед кредиторами. Яскравим прикладом є численні непогашення фізичними особами з цих причин іпотечних кредитів банкам. Проблему погашення цих кредитів намагалися розв'язати відповідні державні інституції (наприклад, Національний банк України, під стінами якого в центрі Києва мітингували позичальники іпотечних кредитів), але на той час ця проблема ще не розглядалася в контексті відносин неспроможності. З введенням в дію Кодексу одразу почала формуватися судова практика у справах про неплатоспроможність фізичних осіб, які передусім в Кодексі побачили для себе можливість позбутися боргів, не звертаючи при цьому уваги на мету цієї судової процедури – відновлення платоспроможності через погашення боргів кредиторам, не розуміючи її суть та правових наслідків оголошення фізичної особи банкрутом, не розуміючи того, що в їх житті з'явиться особлива фігура – арбітражний керуючий, вплив якого на врегулювання боргів боржника величезний.

Особливістю правового механізму відновлення платоспроможності фізичної особи в Україні є те, що заяву до господарського суду про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи вправі подати тільки сам боржник – фізична особа та фізична особа-підприємець. Кредитори такої ініціативи позбавлені, вони мають набути статусу конкурсного кредитора, аби через певні правові інструменти впливати на перебіг судового провадження в неплатоспроможності боржника-фізичної особи та отримати від боржника задоволення своїх вимог.

Український законодавець у Кодексі запропонував дві судові процедури, які можуть мати місце щодо неплатоспроможної фізичної особи – обов'язкову процедуру реструктуризації боргів фізичної особи та процедуру погашення боргів в разі невиконання плану реструктуризації боргів та оголошення боржника-фізичної особи банкрутом внаслідок невиконання зазначеного плану. В цих процедурах з'являється процесуальна фігура – арбітражний керуючий, діяльність

якого щодо боржника-фізичної особи в судових процедурах неспроможності має певні особливості, що й розглянемо в цьому розділі нашого кваліфікаційного дослідження.

3.1. Превентивна реструктуризація як захід попередження неплатоспроможності фізичної особи - підприємця

Новелою, запровадженою останнім часом до КУзПБ, є попередження неплатоспроможності боржника-фізичної особи шляхом введення процедури превентивної реструктуризації, яка за своїм характером не входить до системи відносин неплатоспроможності й не є судовою процедурою неплатоспроможності в розумінні ст. 6 КУзПБ, яка визначає судові процедури, які застосовуються щодо боржника. Тож зрозуміло, що ця процедура має тільки профілактичну мету – відновити платоспроможність боржника. В контексті Книги п'ятої КУзПБ, яка встановлює правовий механізм відновлення платоспроможності фізичної особи та фізичної особи-підприємця, слід підкреслити, що процедура превентивної реструктуризації може ініціюватися тільки боржником -фізичною особою, що має статус підприємця. Останнє прямо випливає з Закону України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації [49].

Перш, ніж з'ясовувати роль арбітражного керуючого в цій нестандартній для сфери неплатоспроможності процедурі, звернемося до її стислої характеристики.

Визначення превентивної реструктуризації подано у ст. 1 Кодексу: «превентивна реструктуризація - система організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів, спрямованих на недопущення або запобігання неплатоспроможності боржника, що можуть включати зміну складу, умов або структури активів та

зобов'язань боржника, а також будь-які необхідні операційні зміни чи комбінацію цих елементів, які здійснюються згідно з планом превентивної реструктуризації» [1].

Ініціаторами звернення до боржника про відкриття процедури превентивної реструктуризації можуть бути кредитори боржника, члени органів управління боржника, представники працівників боржника в разі наявності інформації про неплатоспроможність боржника або її загрози [1]. А відповідно до ч. 7 ст. 33-1 КУзПБ: «Сторонами превентивної реструктуризації є: боржник, залучені кредитори, а щодо державних та комунальних підприємств - власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, а також працівники боржника в особі представника працівників боржника, у разі якщо планом превентивної реструктуризації встановлюються, змінюються чи припиняються їхні права та інтереси.» [1].

Кодекс визначає коло процесуальних осіб, які можуть ініціювати превентивну реструктуризацію. Такими особами є:

- 1) Боржник - фізична особа- підприємець та юридична особа;
- 2) Кредитори за зобов'язаннями боржника, члени органів управління боржника (виконавчого органу, наглядової ради тощо) або представник працівників боржника у разі наявності інформації про неплатоспроможність боржника або її загрози ініціюють перед боржником питання про відкриття процедури превентивної реструктуризації (ст. 331) [1].

Боржник після звернення вищезазначених осіб може постановити рішення про ініціювання процедури превентивної реструктуризації або відмовити в її ініціюванні, про що має повідомити ініціаторів звернення до нього. Відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 33-1 КУзПБ: «У повідомленні боржника обов'язково зазначається про наявність чи відсутність ознак неплатоспроможності або її загрози, а також, у разі наявності зазначених ознак, про заходи, які вживаються чи вживатимуться боржником для недопущення або запобігання неплатоспроможності.»[1]. Тобто

законодавцем встановлюється вимога про постановлення мотивованого рішення на винесену ініціатором пропозицію, однак, через те, що рішення фактично залежить виключно від боржника, на нашу думку, варто передбачити механізми, за яких вищезазначені суб'єкти можуть впливати на боржника у разі постановлення ним необґрунтованої відмови у відкритті превентивної реструктуризації.

У вищезазначеному аспекті, вважаємо, необхідно з'ясувати сутність двох явищ - «загроза неплатоспроможності» та «ознаки неплатоспроможності», які, наш погляд, мають вплив на відкриття процедури превентивної реструктуризації. Поняття «загрози неплатоспроможності» було вперше визначено в Законі №3985-ІХ наступним чином: «загроза неплатоспроможності - фінансово-господарський стан боржника, що характеризується наявністю обставин, які підтверджують, що боржник протягом наступних 12 місяців не зможе виконати свої грошові зобов'язання у строк, передбачений для їх виконання, чи здійснювати платежі за звичайними господарськими операціями» [49]. На відміну від вказаного Закону в КУзПБ відсутнє поняття «ознаки неплатоспроможності». Законопроектом не було передбачено переліку критеріїв за якими боржник може визначити що його підприємство або він сам має ознаки неплатоспроможності. Отже, важко не погодитись з думкою О.В. Цигановича: «Звісно, можна покластися на здоровий глузд боржника, його кредиторів та працівників, однак, така невизначеність радше створить серйозне поле для зловживань, коли для ініціювання процедури з неправомірною метою боржник чи інші сторони використовуватимуть будь-які негативні показники, що не обов'язково свідчать про потенційну неплатоспроможність.» [50, с. 130].

В Наказі Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» №14 від 19.01.2006 р. в п. 3.4. Розділу І легалізовано терміни «ознаки

поточної неплатоспроможності», «ознаки критичної неплатоспроможності» та «ознаки надкритичної неплатоспроможності», які викладені наступним чином:

1) «Поточною неплатоспроможністю характеризується фінансовий стан будь-якого підприємства, якщо на конкретний момент у зв'язку з випадковим збігом обставин тимчасово суми наявних у нього коштів і високоліквідних активів недостатньо для погашення поточного боргу, що відповідно до законодавчого визначення розглядається як неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі із заробітної плати, а також виконати зобов'язання щодо сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності.»;

2) «Ознаки критичної неплатоспроможності, що відповідають фінансовому стану потенційного банкрутства, мають місце в разі, коли на початку і наприкінці звітного кварталу присутні ознаки поточної неплатоспроможності, а коефіцієнт покриття і коефіцієнт забезпечення власними засобами наприкінці звітного кварталу менші за їхні нормативні значення - 1,0 та 0,1 відповідно.»;

3) «Якщо за підсумками року коефіцієнт покриття менший за 1,0 і підприємство не отримало прибутку, такий його фінансовий стан характеризується ознаками надкритичної неплатоспроможності. У такому разі задоволення визнаних судом вимог кредиторів можливе шляхом застосування ліквідаційної процедури.» [51].

На нашу думку, було б доречним, якби законодавець вніс ясність в положення КУзПБ стосовно визначення ознак неплатоспроможності з урахуванням зазначених методичних рекомендацій або передбачив в Кодексі посилання на зазначені Рекомендації задля уникнення зловживань через відсутність визначеності терміну.

Відповідно до КУзПБ предметом превентивної реструктуризації є грошові вимоги до боржника за зобов'язаннями, строк виконання яких настав, а також грошові вимоги до боржника за зобов'язаннями, строк виконання яких настане протягом процедури превентивної реструктуризації та внаслідок невиконання яких боржник може стати неплатоспроможним [1].

Повертаючись до арбітражного керуючого як ключової фігури у відносинах неспроможності, зазначимо, що в процедурі превентивної реструктуризації арбітражний керуючий має процесуальний статус «адміністратор превентивної реструктуризації». Кодексом визначено, що «адміністратор превентивної реструктуризації - арбітражний керуючий, призначений господарським судом для здійснення процедури превентивної реструктуризації» [1].

Статтею 33³ КУзПБ визначено повноваження адміністратора превентивної реструктуризації залежно від стадії. На стадії до проведення заключного судового засідання повноваження адміністратора превентивної реструктуризації є наступними: 1) надає рекомендації щодо недопущення неплатоспроможності боржника та бере участь у розробленні плану превентивної реструктуризації; 2) бере участь та сприяє проведенню переговорів щодо розроблення та узгодження з кредиторами плану превентивної реструктуризації; 3) надає висновок щодо відповідності плану превентивної реструктуризації вимогам, передбаченим цим Кодексом, перспектив його виконання та дотримання критерію найкращих інтересів кредиторів / щодо розміру вимог залучених кредиторів, щодо яких у боржника чи кредиторів існують заперечення; 4) контролює дотримання боржником та кредиторами заходів захисту боржника, вживає заходів у разі їх порушення, у тому числі повідомляє господарський суд про втрату ними актуальності; 5) здійснює нагляд за веденням господарської діяльності боржником, у зв'язку з чим має доступ до всієї інформації боржника про його діяльність, у тому числі до даних бухгалтерського обліку, інформації про рух коштів на рахунках

боржника тощо; 6) у разі виявлення підстав для закриття процедури превентивної реструктуризації, зокрема надання боржником до господарського суду недостовірної інформації, безперспективності превентивної реструктуризації - негайно інформує господарський суд; 7) подає до господарського суду, в провадженні якого перебуває процедура превентивної реструктуризації, заяви, клопотання, інші процесуальні заяви по суті справи, тощо [1].

Відповідно до ч. 2 ст. 33³ КУзПБ: «Адміністратор превентивної реструктуризації, якого призначено для контролю виконання плану превентивної реструктуризації, якщо інший обсяг повноважень не передбачений планом превентивної реструктуризації, здійснює такі повноваження:

1) здійснює нагляд за веденням господарської діяльності боржником, у зв'язку з чим має доступ до всієї інформації боржника про його діяльність, у тому числі до даних бухгалтерського обліку, інформації про рух коштів на рахунках боржника тощо; у разі виявлення підстав для закриття процедури превентивної реструктуризації, зокрема надання боржником до господарського суду недостовірної інформації, безперспективності превентивної реструктуризації - негайно інформує господарський суд; звертається до суду у разі виявлення порушення вимог цього Кодексу боржником, залученими кредиторами або іншими особами; розглядає скарги та заяви залучених кредиторів; подає до господарського суду, в провадженні якого перебуває процедура превентивної реструктуризації, заяви, клопотання, інші процесуальні заяви по суті справи; надає протягом п'яти днів на запит залучених кредиторів або суду повну та достовірну інформацію про хід процедури превентивної реструктуризації; у разі виявлення в діях посадових осіб боржника ознак кримінального правопорушення інформує про це правоохоронні органи; надає в порядку та у строки, визначені державним органом з питань банкрутства, інформацію про хід процедури превентивної реструктуризації; запитує документи або їхні копії від юридичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та від фізичних осіб;

2) надає письмову згоду на вчинення правочинів щодо залучення нового фінансування.» [1].

Адміністратор превентивної адміністрації виконує й інші функції, передбачені Кодексом. Тож висновком маємо зазначити, що адміністратор превентивної реструктуризації наділений доволі широкими повноваженнями, аби мати реальний вплив на перебіг цієї процедури.

У висновку до підрозділу важко не погодитись з думкою В. Дерлюка: «Адміністратор превентивної реструктуризації також виконує важливу функції посередника у переговорах між боржником і кредиторами. Ця роль дає йому можливість сприяти конструктивному діалогу між сторонами, знаходити компромісні рішення, які б задовольняли інтереси як боржника, так і кредиторів, забезпечувати досягнення консенсусу щодо плану превентивної реструктуризації» [52, с. 44].

3.2. Діяльність керуючого реструктуризацією боргів боржника-фізичної особи

Процедура реструктуризації боргів боржника регулюється Розділом III Книги п'ятої КУзПБ. Реструктуризація боргів боржника є першою та основною процедурою у відносинах про неплатоспроможність фізичної особи. Виходячи з аналізу положень КУзПБ, процедура реструктуризації спрямована на відновлення платоспроможності боржника шляхом створення плану реструктуризації боржником, для погашення вимог кредиторів. Вказаний план є основним інструментом врегулювання боргів кредиторам, який пропонується безпосередньо боржником, а контроль виконання плану здійснюється керуючим реструктуризацією під контролем господарського суду. Тож необхідно звернути увагу на вимоги, які пред'являються до плану реструктуризації. Так, ст. 124 КУзПБ закріплює наступні вимоги до плану реструктуризації боргів боржника – фізичної

особи, зокрема, такі: умови відновлення платоспроможності, як реалізацію в процедурі реструктуризації боргів частини майна боржника, у тому числі того, що є предметом забезпечення, черговість, строки реалізації такого майна та кошти, які планується отримати від його реалізації, і зміну способу та порядку виконання зобов'язань, у тому числі розміру та строків погашення боргів, відстрочення чи розстрочення або списання боргів чи їх частини, виконання зобов'язань боржника третіми особами, зокрема шляхом укладення договору поруки, гарантії та інших правочинів згідно з цивільним законодавством, а також інші заходи, спрямовані на покращення майнового стану боржника як перекваліфікація так і працевлаштування боржника, а також задоволення вимог кредиторів [31, с. 389-390].

Але є такі борги, які не підлягають реструктуризації:

- 1) щодо сплати аліментів;
- 2) щодо відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи;
- 3) щодо сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
- 4) щодо сплати інших обов'язкових платежів на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [1].

Алгоритм затвердження плану реструктуризації боргів боржника відбувається за певною процедурою. Відповідно до ч.1-2 ст. 126 КУзПБ Керуючий реструктуризацією протягом трьох днів з дня схвалення зборами кредиторів погодженого з боржником плану реструктуризації боргів подає до господарського суду заяву про затвердження плану реструктуризації боргів (до заяви додаються: 1) план реструктуризації боргів боржника; 2) протокол засідання зборів кредиторів; 3) письмові заперечення кредиторів, які не брали участі в голосуванні чи проголосували проти схвалення плану реструктуризації боргів боржника (за наявності) [1]. Також варто відмітити, що господарський суд може не затвердити

план реструктуризації боргів боржника якщо боржником не було погашено борги визначені в ст. 125 КУзПБ. Отже, в результаті суд може постановити ухвалу про затвердження або відмову у затвердженні плану реструктуризації боргів боржника. Причинами, за яких суд може відмовити у затвердженні плану реструктуризації, є порушення порядку розроблення, схвалення та погодження плану реструктуризації боргів, встановлений КУзПБ; при схваленні плану реструктуризації боргів були допущені порушення законодавства, що вплинули на результат голосування; план реструктуризації боргів не погоджено боржником тощо [1].

Враховуючи обов'язковий характер процедури реструктуризації боргів фізичної особи, хтось має нею «опікуватися», і такою роллю наділений арбітражний керуючий – керуючий реструктуризацією боргів фізичної особи з незадовільним фінансовим станом та платоспроможністю. Легальне визначення цієї особи міститься у ст. 1 КУзПБ: «керуючий реструктуризацією - арбітражний керуючий, призначений господарським судом у справі про неплатоспроможність фізичної особи для здійснення реструктуризації боргів боржника» [1].

Варто зазначити, що керуючий реструктуризацією користується всіма правами арбітражного керуючого згідно законодавства, які передбачені ст. 12 КУзПБ, де визначено невичерпний перелік повноважень цієї процесуальної фігури. При цьому керуючий реструктуризацією наділений і спеціальними правами та обов'язками, які передбачені для процедури неплатоспроможності фізичної особи, що впливає із ст. 114 КУзПБ. Так, арбітражний керуючий у справі про неплатоспроможність фізичної особи користується всіма правами арбітражного керуючого відповідно до законодавства й в тому числі має право (тобто мова йде вже про особливості в його діяльності під час здійснення судової процедури неплатоспроможності фізичної особи):

- отримувати інформацію з державних реєстрів, у тому числі з бюро кредитних історій, у порядку, передбаченому законодавством;
- здійснювати огляд майна боржника [1].

Правам арбітражного керуючого (керуючого реструктуризацією) кореспондують його обов'язки у справі про неплатоспроможність фізичної особи . Зокрема він зобов'язаний:

- 1) розглядати заяви кредиторів із грошовими вимогами до боржника, що надійшли у встановленому цим Кодексом порядку;
- 2) повідомляти кредиторів про результати розгляду їхніх вимог;
- 3) скласти та у випадках, передбачених цим Кодексом, вести реєстр вимог кредиторів;
- 4) скликати збори кредиторів та організовувати їх проведення;
- 5) організувати виявлення та складання опису майна боржника (проведення інвентаризації), визначити його вартість;
- 6) сформувати ліквідаційну масу;
- 7) брати участь у розробленні плану реструктуризації боргів боржника, забезпечити його розгляд зборами кредиторів та подання на затвердження до господарського суду;
- 8) відкрити спеціальний рахунок для розрахунків із кредиторами;
- 9) погашати вимоги кредиторів згідно з черговістю у процедурі погашення боргів боржника, а якщо планом реструктуризації передбачено продаж майна боржника - відповідно до плану реструктуризації за рахунок коштів, отриманих від продажу такого майна;
- 10) якщо планом реструктуризації передбачено продаж майна боржника, звітувати перед господарським судом та зборами кредиторів про результати продажу майна боржника протягом трьох робочих днів з дня такого продажу;
- 11) виконувати функції з управління та розпорядження майном боржника;
- 12) здійснювати інші повноваження відповідно до законодавства.

Наприклад: керуючий реструктуризацією не пізніше ніж за 10 днів до дня попереднього засідання суду зобов'язаний направити суду, кредиторам та

боржнику звіт про результати перевірки декларації боржника; керуючий реструктуризацією має обов'язок провести збори кредиторів, які мають відбутися не пізніше 14 днів з дня постановлення ухвали в попередньому засіданні тощо [1].

Звернемо увагу на невичерпність повноважень арбітражного керуючого в процедурі, що розглядається, та на те, що законодавець не розмежовує цих повноважень залежно від видів судових процедур неплатоспроможності, що можуть застосовуватися щодо боржника-фізичної особи, хоча, на наш погляд, певне розмежування мало б мати місце, бо мета процедури реструктуризації боргів та процедури погашення боргів фізичної особи не однакова – на цій підставі в цих процедурах функції арбітражного керуючого теж не можуть цілком співпадати. Порівняймо дефініції, що містяться в глосарії Кодексу :

- «реструктуризація боргів боржника - судова процедура у справі про неплатоспроможність фізичної особи, що застосовується з метою відновлення платоспроможності боржника шляхом зміни способу та порядку виконання його зобов'язань згідно з планом реструктуризації боргів боржника»;
- «керуючий реструктуризацією - арбітражний керуючий, призначений господарським судом у справі про неплатоспроможність фізичної особи для здійснення реструктуризації боргів боржника;
- «погашення боргів боржника - судова процедура у справі про неплатоспроможність фізичної особи, що застосовується з метою задоволення вимог кредиторів за рахунок реалізації майна боржника, визнаного банкрутом у порядку, встановленому цим Кодексом»;
- «керуючий реалізацією - арбітражний керуючий, призначений господарським судом у справі про неплатоспроможність фізичної особи для здійснення реалізації майна банкрута та задоволення вимог кредиторів» [1].

Розглянуті вище положення КУзПБ щодо плану реструктуризації, теж, вважаємо, вказують на відмінності в діяльності керуючого реструктуризацією та керуючого реалізацією. Крім того, в зазначеному аспекті звернемо увагу на один з

обов'язків керуючого реструктуризацією - протягом трьох днів з дня схвалення зборами кредиторів погодженого з боржником плану реструктуризації боргів він подає до господарського суду заяву про затвердження плану реструктуризації боргів [1].

Враховуючи вищезазначене, розуміємо, що надалі повноваження керуючого реструктуризацією припиняються, оскільки обов'язок виконання плану реструктуризації боргів покладається на самого боржника. Крім того, Кодексом прямо передбачено, що з дня затвердження судом плану реструктуризації боргів припиняються повноваження керуючого реструктуризацією. Втім, з цього правила є два винятки, коли керуючий реструктуризацією продовжує виконувати свої повноваження:

1) планом реструктуризації боргів передбачено подальшу участь керуючого реструктуризацією у виконанні такого плану, його повноваження та джерела виплати йому основної винагороди;

2) планом реструктуризації боргів передбачено продаж майна боржника. У такому разі керуючий реструктуризацією продовжує виконувати свої повноваження до завершення продажу майна боржника, розподілу отриманих від реалізації майна коштів, затвердження звіту про такий розподіл зборами кредиторів та подання такого звіту до суду.

Враховуючи вищевикладене, підсумуємо, що функціями арбітражного керуючого в процедурі реструктуризації боргів боржника є наступні повноваження:

- 1) розробка плану реструктуризації;
- 2) погодження плану реструктуризації з боржником;
- 3) проведення зборів кредиторів;
- 4) затвердження плану реструктуризації боргів шляхом подання необхідної заяви та документів до суду;
- 5) ведення реєстру вимог кредиторів;
- 6) надання кредиторам інформації про стан виконання плану реструктуризації.

3.3. Діяльність керуючого реалізацією майна боржника-фізичної особи, визнаного банкрутом

Процедура погашення боргів боржника регулюється Розділом IV Книги п'ятої КУЗПБ. Як вже було зазначено, погашення боргів боржника - це остання судова процедура у справі про неплатоспроможність, що застосовується з метою задоволення вимог кредиторів за рахунок реалізації майна боржника - фізичної особи. Погашення боргів боржника є необов'язковою судовою процедурою - її може бути застосовано у разі, якщо у справі про неплатоспроможність зборами кредиторів не прийнято рішення про схвалення плану реструктуризації, прийнято рішення про перехід до процедури погашення боргів боржника або боржником не виконано план реструктуризації боргів [31, с. 400].

Умовою відкриття процедури погашення боргів фізичної особи є оголошення цієї особи банкрутом. Нормою абз. 2 ч. 1 ст. 130 КУЗПБ встановлено, що господарський суд призначає керуючого реалізацією з винесенням постанови про визнання боржника банкрутом [1]. Кодекс містить дефініцію: «керуючий реалізацією - арбітражний керуючий, призначений господарським судом у справі про неплатоспроможність фізичної особи для здійснення реалізації майна банкрута та задоволення вимог кредиторів» (ст. 1 Кодексу) [1].

У процедурі погашення боргів боржника головною метою є формування ліквідаційної маси та її реалізація, виручка від її продажу створює можливість для задоволення вимог конкурсних кредиторів. Формуванням ліквідаційної маси займається керуючий реалізацією, але крім цієї функції він виконує низку обов'язків:

- 1) проведення інвентаризації майна та визначення вартості майна боржника;
- 2) створення ліквідаційної маси на основі проведеної інвентаризації та оцінки майна;

- 3) розпорядження усіма правами щодо майна, включеного до складу ліквідаційної маси;
- 4) реєстрація переходу права власності від/до боржника та обтяжень майна боржника, включаючи нерухоме майно і цінні папери, що існують в бездокументарній формі, відбувається виключно на підставі заяви керуючого реалізацією;
- 5) продаж майна боржника;
- 6) ведення реєстру вимог кредиторів;
- 7) відкриття банківського рахунку, куди вносяться кошти від продажу майна боржника для задоволення вимог кредиторів [1].

Ліквідаційна маса формується за рахунок майна боржника для подальшої його реалізації та задоволення вимоги кредиторів. В цьому контексті та відповідно до положень КУЗПБ з моменту визнання боржника банкрутом скасовуються усі накладені арешти на майно боржника та інші обмеження щодо розпорядження майном боржника, правовою підставою є постанова суду про визнання боржника банкрутом.

Другим важливим аспектом є те, що до складу ліквідаційної маси включається все наявне у боржника майно, що є в його власності, та те майно право власності на яке боржник набуває після постанови про визнання його банкрутом (включно з майном яке перебуває у спільній власності шляхом виділу частки) [1].

Утім зазначимо, що чинною редакцією КУЗПБ передбачені винятки щодо майна, з якого формується ліквідаційна маса. Отже, до майна, яке не включається до складу ліквідаційної маси, відносяться:

- 1) житло, яке є єдиним місцем проживання сім'ї боржника (квартира загальною площею не більше 60 квадратних метрів або житловою площею не більше 13,65 квадратного метра на кожного члена сім'ї боржника чи житловий будинок загальною площею не більше 120 квадратних метрів) та не є

предметом забезпечення, а також інше майно боржника, на яке згідно із законодавством не може бути звернено стягнення (ч. 6 ст. 131 КУзПБ);

- 2) кошти, що перебувають на рахунках боржника у пенсійних фондах та фондах соціального страхування (ч. 7 ст. 131 КУзПБ).

Крім того, господарський суд має право за вмотивованим клопотанням боржника та інших учасників провадження у справі про неплатоспроможність виключити із складу ліквідаційної маси майно боржника, на яке згідно із законодавством може бути звернено стягнення, але воно є необхідним для задоволення нагальних потреб боржника або членів його сім'ї (ч. 1 ст. 132 КУзПБ) [1].

Крім того, господарський суд має право виключити із складу ліквідаційної маси майнові об'єкти вартістю не більше 10 розмірів мінімальної заробітної плати, які є неліквідними чи дохід від реалізації яких істотно не вплине на задоволення вимог кредиторів (ч. 2 ст. 132 КУзПБ) [1].

Варто звернути увагу на таке обмеження, якого має дотриматися суд: загальна вартість майна боржника, що виключається із складу ліквідаційної маси відповідно до положень цієї статті, не може перевищувати 30 розмірів мінімальної заробітної плати (ч. 3 ст. 132 КУзПБ) [1].

У КУзПБ не визначено конкретні строки, в які має бути проведена зазначена процедура, однак, визначено що не пізніше 30 днів з дня введення процедури погашення боргів боржника керуючий реалізацією майна спільно з боржником проводить інвентаризацію майна боржника та визначає його вартість (ч. 2 ст. 130 КУзПБ) [1]. На нашу думку, невизначеність строків полягає в тому, що реалізація майна шляхом продажу його на торгах є доволі тривалим процесом. Однак, на наш погляд, законодавцю варто встановити розумні строки проведення зазначеної судової процедури, оскільки невизначеність тривалості процесу реалізації майна боржника може використовуватись як *зловживання з боку кредиторів*. Зазначена теза підтримується тим, що згідно чинного законодавства, до ліквідаційної маси

включається майно, на яке боржник набуває право власності після винесення господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом, що, в свою чергу, є позитивним для кредиторів, які бажають, щоб їх вимоги були задоволені. Крім того, слід звернути увагу, що в банкрутстві юридичних осіб законодавець передбачив обмеження: «Суд визначає строк, протягом якого ліквідатор зобов'язаний здійснити ліквідацію боржника. Цей строк не може перевищувати 12 місяців.» [1]. В контексті строків формування ліквідаційної маси, її реалізації та задоволення вимог кредиторів чим відрізняється банкрутство фізичної особи від банкрутства юридичної особи? За своєю правовою природою, на наш погляд, нічим. Тож, вважаємо, варто на законодавчому рівні визначити строк здійснення керуючим реалізацією своїх повноважень щодо задоволення вимог кредиторів боржника-банкрута-фізичної особи. Тим більш, що вимоги, не задоволені через недостатність майна боржника, вважаються погашеними, крім випадків, передбачених цим Кодексом [1]. Ці випадки є особливістю процедури неплатоспроможності фізичної особи в стадії банкрутства (процедури погашення боргів), які полягають в тому, що не від усіх боргів банкрут звільняється. Так, фізична особа-банкрут не звільняється від подальшого виконання вимог кредиторів після завершення судових процедур у справі про неплатоспроможність та обов'язку повернення непогашених боргів, а саме:

1. відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи;
2. сплати аліментів;
3. виконання інших вимог, які нерозривно пов'язані з особистістю фізичної особи.

Зазначені вище вимоги, що не були повністю погашені у справі про неплатоспроможність, можуть бути заявлені після закінчення провадження у справі про неплатоспроможність у непогашеній частині, але здійснюється це вже у звичайному позовному провадженні.

Діяльність керуючого реалізацією завершується після задоволення вимог кредиторів.

Висновки до розділу

Відновлення платоспроможності боржника-фізичної особи в судовому провадженні є практичною реалізацією конституційного принципу - людина є найвищою соціальною цінністю. І саме в такому розумінні використовуються правові механізми, запропоновані в КУЗПБ для подолання стану фінансової неспроможності фізичної особи, включаючи фізичну особу із статусом підприємця.

1. Однією з останніх новел Кодексу є запровадження процедури превентивної реструктуризації боржника-фізичної особи, що має статус підприємця. Цією процедурою опікується призначений господарським судом арбітражний керуючий (адміністратор процедури), виконуючи численні функції з метою відновлення платоспроможності фізичної особи-підприємця поза судовими процедурами неспроможності. Адміністратор цієї процедури є посередником між кредиторами/третіми сторонами та боржником для забезпечення досягнення консенсусу щодо плану превентивної реструктуризації.

Втім, вбачається, що ця процедура не позбавлена законодавчих прогалин, а саме: відсутність санкцій та важелів впливу процесуальних сторін зазначеної процедури на боржника у випадку надання ним необґрунтованої відмови у запровадженні процедури превентивної реструктуризації та відсутність визначення поняття «ознаки неплатоспроможності» що може створювати зловживання з боку боржника та кредиторів.

2. Щодо фізичної особи з її ініціативи може бути відкрито справу про неплатоспроможність, в межах якої може мати місце дві процедури.

Перша та обов'язкова - це процедура реструктуризації боргів фізичної особи, яка спрямована на відновлення платоспроможності боржника шляхом створення та

виконання плану реструктуризації боржником з метою погашення вимог кредиторів. В цій процедурі важливу роботу виконує така процесуальна фігура як «керуючий реструктуризацією - арбітражний керуючий, призначений господарським судом у справі про неплатоспроможність фізичної особи для здійснення реструктуризації боргів боржника». Керуючий реструктуризацією користується всіма правами арбітражного керуючого згідно законодавства про неспроможність. При цьому він наділений і спеціальними правами та обов'язками які передбачені для процедури неплатоспроможності фізичної особи, а саме в ст. 114 КУЗПБ, яка теж містить невичерпний перелік повноважень арбітражного керуючого. Головними серед них варто виділити такі: Відповідно, такими повноваженнями є: розробка разом з боржником плану реструктуризації; проведення зборів кредиторів; затвердження плану реструктуризації боргів шляхом подання необхідної заяви та документів до суду; ведення реєстру вимог кредиторів; надання кредиторам інформації про стан виконання плану реструктуризації.

Другою є процедура погашення боргів фізичної особи, визнаної банкрутом. Погашення боргів боржника-банкрута застосовується з метою задоволення вимог кредиторів за рахунок реалізації майна банкрута [32, с. 400]. Керуючий реалізацією - арбітражний керуючий, що призначається господарським судом у справі про неплатоспроможність фізичної особи для здійснення реалізації майна банкрута та задоволення вимог кредиторів. А відтак, керуючим реалізацією здійснюється формування ліквідаційної маси, за рахунок реалізації якої задовольняються вимоги кредиторів, а також виконуються інші функції, спрямовані на досягнення зазначеної мети, як то: проведення інвентаризації майна та визначення вартості майна боржника; створення ліквідаційної маси на основі проведеної інвентаризації та оцінки майна; розпорядження усіма правами щодо майна, включеного до складу ліквідаційної маси; реєстрація переходу права власності від/до боржника та обтяжень майна боржника, включаючи нерухоме майно і цінні папери, що існують в бездокументарній формі, відбувається виключно на підставі заяви керуючого

реалізацією; продаж майна боржника; ведення реєстру вимог кредиторів; відкриття банківського рахунку, куди вносяться кошти від продажу майна боржника для задоволення вимог,

РОЗДІЛ 4

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО В ПРОЦЕДУРАХ БАНКРУТСТВА ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ТА НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

В умовах економічної нестабільності, в якій, на жаль, перебуває наша країна вже не один десяток років та на поглиблення якої останнім часом об'єктивно впливають пандемія COVID-19 та повномасштабна війна, цілком зрозумілим є інтенсивний розвиток законодавства про неспроможність, яке пропонує українському суспільству правовий порядок врегулювання боргів боржника - юридичної особи, фізичної особи, який втратив можливість виконувати зобов'язання перед кредиторами з причини недостатності в нього майнових активів. Слід констатувати, що законодавством України про неспроможність вже сконструйовано необхідні правові механізми врегулювання боргів боржника, визначено певні правові інститути, що забезпечують дієвість цих механізмів, зокрема, визначено суб'єктний склад відносин неспроможності включно з арбітражним керуючим, який є ключовою процесуальною фігурою в цілях забезпечення як дотримання прав та інтересів кредиторів в процедурах банкрутства / неплатоспроможності, так і відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом в разі неможливості відновлення його задовільного фінансового стану та необхідності задоволення вимог конкурсних кредиторів. Очевидно, що українським законодавством арбітражному керуючому відводиться центральна роль в кожній з судових процедур банкрутства / неплатоспроможності, при цьому його повноваження в цих процедурах формуються залежно від суб'єкта банкрутства / неплатоспроможності, тобто в судових процедурах юридичної особи або фізичної особи його повноваження мають свої особливості. Передусім відмінності полягають в процесуальному статусі арбітражного керуючого, який надалі й обумовлює вищезгадані особливості в його діяльності.

Дослідження вищезазначених аспектів є актуальним не тільки для теоретичного аналізу, але й для формування пропозицій щодо практичного вдосконалення процедур банкрутства та неплатоспроможності. Враховуючи розвиток положень КУзПБ, важко не погодитись, що досі існують законодавчі прогалини щодо правового регулювання діяльності арбітражних керуючих. Наразі прогалини в законодавстві намагається усувати Верховний Суд, однак, на нашу думку, має відбуватись комплексний підхід. Законодавець, враховуючи думку Верховного Суду та досліджуючи проблематику правового регулювання інституту арбітражного керуючого, вноситиме зміни в спеціальне законодавство, що в результаті підвищить ефективність діяльності арбітражних керуючих і, відповідно, зміцнить довіру суспільства до інституту.

4.1. Спільні та відмінні функціональні характеристики в діяльності арбітражного керуючого в процедурах банкрутства юридичної особи та неплатоспроможності фізичної особи

Якщо в попередніх Розділах цієї роботи було розглянуто діяльність арбітражного керуючого в судових процедурах щодо боржника - юридичної особи та особливості діяльності в процедурі неплатоспроможності фізичної особи, то уявляється логічним продовження нашого дослідження в ракурсі спільних характеристик та відмінностей в діяльності арбітражного керуючого в судових процедурах банкрутства юридичної особи та неплатоспроможності фізичної особи. Повторимось, провадження у справах банкрутства юридичних осіб та неплатоспроможності фізичних осіб відрізняються не тільки за процедурою, а й за організаційно-правовим статусом та функціоналом арбітражного керуючого в цих процедурах.

Передусім вкажемо, що в зазначених процедурах різняться суб'єкти боржника. В неплатоспроможності суб'єктом - боржником виступає фізична особа

та фізична особа-підприємець, в той час як в процедурі банкрутства таким суб'єктом виступає юридична особа. Спільним «знаменником» в цих процедурах є арбітражний керуючий та кредитори, при цьому нагадаємо, що арбітражний керуючий є особливим процесуальним учасником - він виступає в ролі менеджера, основне завдання якого полягає в задоволенні вимог кредиторів та за сприятливих умов відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом, якщо не вдається досягти попередньої цілі. Залежно від виду судової процедури арбітражний керуючий має різні статуси та обов'язки. Для наочності цих статусів та обов'язків арбітражного керуючого нами побудовано таблицю, ознайомлення з якою надає первісну картину щодо загальних відмінностей ролі арбітражного керуючого в судових процедурах, визначених у КУзПБ (ст. 6).

Таблиця №4.1. Загальні відмінності в процедурах банкрутства юридичної особи та неплатоспроможності фізичної особи.

Відмінності		
	Банкрутство юридичної особи	Неплатоспроможність фізичної особи
Боржник	Юридична особа	
Процедури	Розпорядження майном боржника	
	↓ Санація боржника	↓ Ліквідація боржника
Процесуальний статус арбітражного керуючого	Реструктуризація боргів боржника	
	↓ Реалізація майна боржника	
	↓ Розпорядник майна	
	Керуючий санацією	
	Керуючий реалізацією	
	Ліквідатор	

В банкрутстві боржника-юридичної особи процедура розпорядження майном боржника є початковою та обов'язковою, в ній арбітражний керуючий набуває статусу розпорядника майна і здійснює діяльність, що відповідає меті та завданням цієї процедури. Найпершим його обов'язком є здійснення аналізу фінансово-господарського стану боржника, що має значення для визначення представницькими органами кредиторів (збори кредиторів, комітет кредиторів) подальшої процедури щодо боржника – санації чи ліквідації. По суті, це є центральним обов'язком розпорядника майна, навколо якого виникають інші обов'язки, як приклад: виявлення майна, прийняття майна боржника у розпорядження, збереження майна, введення реєстру вимог кредиторів тощо. Отже, зазначена процедура спрямована на встановлення об'єктивних обставин щодо спроможності боржника-юридичної особи задовольнити вимоги кредиторів.

У процедурі неплатоспроможності фізичної особи першою та обов'язковою є процедура реструктуризації боргів боржника в якій арбітражний керуючий набуває статус керуючого реструктуризацією. Основними функціональними характеристиками його діяльності в зазначеній процедурі є: перевірка декларації боржника та надання суду, кредиторам та боржнику звіту про результати цієї перевірки; організація проведення зборів кредиторів; подання до суду заяви про затвердження плану реструктуризації боргів; ведення реєстру вимог кредиторів; продаж майна боржника, якщо це передбачено планом реструктуризації.

Отже, процедура реструктуризації боргів фізичної особи спрямована на відновлення платоспроможності боржника, тому вся діяльність керуючого реструктуризацією підпорядковується цій меті.

Виходячи з вищенаведеного, констатуємо що процедура розпорядження майном боржника-юридичної особи та процедура реструктуризації боргів фізичної особи, з одного боку, мають по-суті спільні характеристики (наприклад, аналіз фінансового стану боржника, збереження майна, створення умов для майбутнього розрахунку з кредиторами). Відмінність же між цими процедурами, на наш погляд,

полягає саме в методах діяльності арбітражного керуючого, які законодавчо визначені для розпорядника майна та керуючого реструктуризацією

Також слід звернути увагу на таке. Після процедури розпорядження майном боржника обов'язково відбувається наступна судова процедура – або санація, або ліквідація (рішення про обрання наступної процедури приймається зборами кредиторів відповідно до приписів ст. 48 КУзПБ). Після процедури реструктуризації майна боржника процедура реалізації майна боржника запроваджується судом не завжди – якщо план реструктуризації боргів фізичної особи виконано, вимоги конкурсних кредиторів погашено, вважається, що платоспроможність фізичної особи відновлено і, відповідно, потреби в процедурі погашення боргів немає.

Висновком можна зазначити наступне: процедура розпорядження майном боржника завжди виступає початком в процедурах банкрутства юридичної особи, а процедура реструктуризації боргів боржника може бути як початковою, так і основною, тобто без переходу до наступної.

Наступними процедурами після розпорядження майном боржника юридичної особи виступає санація або ліквідація. Варто зазначити що перехід може відбутись або до однієї з цих процедур, або від санації до ліквідації і навпаки (щодо переходу від процедури ліквідації до санації див. ч. 2 ст. 58 КУзПБ) [1].

Під час процедури санації боржника арбітражний керуючий набуває процесуальний статус керуючого санацією, і в зв'язку з цим він зобов'язаний виконувати обов'язки визначені КУзПБ. Не будемо зосереджуватись на всіх обов'язках (оскільки вони були досліджені в попередніх Розділах), а звернемо увагу на специфічні. Так, у процедурі санації арбітражний керуючий перебирає на себе управління боржником та звітує перед судом та кредиторами про виконання плану санації. Під час управління боржником керуючий санацією здійснює необхідні заходи для повернення майна та активів боржнику, за рахунок яких погашається заборгованість перед кредиторами, а також контролює боржника в деяких аспектах,

як приклад – ведення боржником бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Це необхідно для акумулювання майна, активів для погашення вимог кредиторів, що, в свою чергу, сприятиме успішному фінансово-господарському оздоровленню боржника. Можемо виявити відмінність між процедурою реструктуризації боргів боржника та санації боржника. Кожна з цих процедур спрямована, в першу чергу, на відновлення платоспроможності боржника, і протягом процесу поступове погашення вимог кредиторів. Однак є відмінність, яка полягає в тому що під час процедури реструктуризації арбітражний керуючий не здійснює управління боржником, як при процедурі санації. В першу чергу, це зумовлено суб'єктом боржника. По-друге, під час реструктуризації боргів фізичної особи основною функцією арбітражного керуючого є контроль виконання плану реструктуризації (за умови, що в плані реструктуризації прямо передбачено продовження діяльності керуючого реструктуризацією), в той час як при процедурі санації арбітражний керуючий звітує про виконання плану та переймає управління боржником.

Після санації може бути введено процедуру ліквідації юридичної особи, яку здійснює арбітражний керуючий в статусі ліквідатора. Особливістю обов'язків арбітражного керуючого в зазначеній процедурі є проведення інвентаризації та формування ліквідаційної маси для подальшої її реалізації на торгах. Обов'язки керуючого реалізацією в процедурі реалізації майна боржника є схожими з обов'язками ліквідатора в частині формування ліквідаційної маси та її реалізації. Це не є дивним, адже це останні етапи в відносинах банкрутства та неплатоспроможності, коли відновлення платоспроможності боржників не вдалось і було здійснено перехід до реалізації майна за рахунок якого погашаються вимоги кредиторів. Однак тут наявна й відмінність. Відповідно до ч. 4 ст. 61 КУЗПБ: «Ліквідатор не менш як один раз на місяць подає комітету кредиторів звіт про свою діяльність, інформацію про фінансовий стан і майно боржника на день відкриття ліквідаційної процедури та під час проведення ліквідаційної процедури, про використання коштів боржника, а також іншу інформацію на вимогу комітету

кредиторів.»[1]. Положення КУзПБ не встановлюють вимог до керуючого реалізацією щодо звітування, як це встановлено в вищезазначеному положенні.

Ще одна відмінність полягає в наступному. Відповідно до ч. 2 ст. 130 КУзПБ: «Не пізніше 30 днів з дня введення процедури погашення боргів боржника керуючий реалізацією майна спільно з боржником проводить інвентаризацію майна боржника та визначає його вартість.»[1]. При аналізі положень ст. 60 КУзПБ, зроблено висновок, що ліквідатор самостійно проводить інвентаризацію майна на базі переданої йому документації боржника.

У висновку, вважаємо зазначити, що процедури банкрутства щодо боржника юридичної особи в першу чергу націлені на задоволення вимог кредиторів, оскільки процедура розпорядження є підготовчою, при успішній процедурі санації вимоги кредиторів погашаються повністю або частково, а при процедурі ліквідації розпродається все майно боржника за рахунок якого погашаються вимоги кредиторів (крім майна яке не включається до складу ліквідаційної процедури) і як наслідок – повне припинення юридичної особи. В той час процедура неплатоспроможності фізичної особи починається с процедури реструктуризації боргів боржника, яка спрямована на відновлення платоспроможності фізичної особи і не завжди переходить до процедури реалізації майна боржника. У випадку, переходу до процедури реалізації майна боржника результатом є погашення вимог кредиторів та звільнення боржника – фізичної особи від боргів (про наслідки див. ч. 1 ст. 134 КУзПБ) [1].

Розглянувши спільні та відмінні характеристики діяльності арбітражних керуючих залежно від процедури відповідно до законодавства, пропонуємо розглянути не менш важливий аспект, що враховується під час удосконалення законодавства про неспроможність, а саме проблеми правового регулювання діяльності арбітражних керуючих, виявлені судовою практикою.

4.2. Проблеми правового регулювання діяльності арбітражних керуючих, виявлені судовою практикою

За даними соціологічного дослідження у сфері неплатоспроможності та діяльності арбітражних керуючих, проведеного компанією Human Research за підтримки Проєкту ЄС «Право-Justice» були виділені проблеми з якими стикаються арбітражні керуючі під час здійснення своєї діяльності: 1) Відсторонення арбітражного керуючого комітетом кредиторів без пояснення причин; 2) Неналежна взаємодія щодо надання інформації державними органами / банками, відсутність відповідей на запити, неефективна взаємодія з представниками правоохоронних органів, державними виконавцями; 3) Складнощі щодо виплати винагороди, відшкодування інших супутніх витрат, високі податки для арбітражних керуючих тощо [53]. Не заглиблюючись в кожну з проблем, розглянемо окремі, які, на наш погляд, можуть ставати перешкоджаючим фактором в «нормальному» процесуальному перебігу провадження у справі про банкрутство / неплатоспроможність.

Так, проблемним питанням для арбітражних керуючих є оплата винагороди за здійснення ними повноважень відповідно до процедури банкрутства чи неплатоспроможності. Відповідно до ст. 30 КУзПБ сплата основної винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень в процедурах банкрутства та неплатоспроможності здійснюється за рахунок авансованих заявником коштів на депозитний рахунок Господарського суду, а у разі якщо процедура триває після закінчення авансованих заявником коштів, основна винагорода арбітражного керуючого сплачується за рахунок коштів, одержаних боржником - юридичною особою у результаті господарської діяльності, або коштів, одержаних від продажу майна боржника, яке не перебуває в заставі, або коштів фонду, створеного кредиторами для виплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого (у разі його створення) [1].

Тож очевидним є висновок, що для відкриття провадження у справі про банкрутство / неплатоспроможність недостатньо виключно заяви кредитора або боржника. Заявник має авансувати кошти на депозитний рахунок господарського суду. Варто зазначити, що під час дії воєнного стану суди відкривають провадження без авансування заявником коштів, у разі згоди арбітражного керуючого, що підтверджується укладеною угодою між ним та заявником.

Судовою практикою виявлено й іншу практичну проблему - арбітражний керуючий виконує покладені на нього обов'язки, але авансовані кошти закінчились. Нерідко арбітражні керуючі через відсутність оплати заявляють про самовідвід. В таких випадках господарський суд має призначити нового арбітражного керуючого, який має ознайомитись з матеріалами справи та приступити до виконання своїх функцій, що впливає на строки провадження у цих справах – вони по-суті затягуються, що, в свою чергу, може створювати різноманітні непередбачувані ризики в регулюванні відносин неспроможності («зникнення» активів боржника в незаконні способи, вплив форс-мажорних обставин тощо).

Рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Фесенко проти України» розкриває зазначену проблему. 14 січня 2010 року Фесенко звернулась до Господарського суду як кредитор в зв'язку з невиконанням кредитної спілки зобов'язань з повернення коштів з відсотками. Господарський суд визнав вимоги до кредитної спілки ще 244 кредиторів. ЄСПЛ було встановлено, що справа тривала близько 14 років у зв'язку з постійними відкладанням судових засідань та відсутністю розпорядника майна, оскільки попередній подав заяву про звільнення від участі у справі. Уряд України наполягав, що затягнення строків відбувається через неактивну участь кредиторів у винесенні пропозицій щодо особи розпорядника майна для його призначення у справі. ЄСПЛ не погодився з зазначеним аргументом, оскільки: «господарський суд мав обрати та призначити розпорядника майна з числа осіб, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України» [54]. Варто зазначити, що вищезазначене рішення є показовим

в розрізі проблеми оплати винагороди арбітражному керуючому. Враховуючи тривалість справи та кількість кредиторів, очевидно, що постала проблема оплати винагороди арбітражному керуючому, в зв'язку з чим розпорядником майна було заявлено про звільнення від участі у справі. В зв'язку з цим, постає проблема призначення нового розпорядника майна, оскільки через вищезазначені фактори розпорядник майна не буде зацікавленим в прийнятті участі у справі.

Цікавим є наступне рішення Верховного Суду. В п. 7.9. Постанови Великої Палати Верховного Суду від 19 квітня 2023 року у справі № 5002-17/1718-2011 суд вказав наступне: «Беручи участь у справі про банкрутство, кредитор не тільки має певні процесуальні права, зокрема на задоволення своїх грошових вимог за рахунок активів ліквідаційної маси, а й як учасник провадження (сторона) може нести певні обов'язки, пов'язані з розглядом провадження у справі. За ухвалою суду на нього можуть покладатися певні судові витрати: оплата послуг перекладача, судового експерта, арбітражного керуючого.» [55]. Тобто, суд покладає на сторону обов'язок з оплати винагороди арбітражного керуючого за виконання ним визначених процедурою обов'язків.

Постає питання про те, яким чином розподіляється між кредиторами оплата винагороди арбітражному керуючому (фіксована сума для всіх кредиторів чи визначена пропорційно?). Відповідь викладена в п. 27 та п. 27.2 Постанови Верховного Суду від 23 січня 2024 року у справі № 910/65/14: «Водночас, колегія суддів звертає увагу, що надання послуг арбітражного керуючого як суб'єкта незалежної професійної діяльності повинно відбуватися на платній основі. ... Беручи до уваги принцип пропорційності задоволення вимог кредиторів, суд покладає витрати на оплату послуг ліквідатора та його витрати на кредиторів у справі про банкрутство пропорційно до розміру визнаних кредиторських вимог за наявності на те правових підстав.» [56]. Тобто, при відсутності фінансування суд може покласти на кредиторів зобов'язання з оплати винагороди арбітражному керуючому пропорційно до їх вимог.

Ще однією проблемою, є невиконання керівником боржника в процедурі розпорядження майна вимог ч. 7 ст. 44 КУзПБ: «У процедурі розпорядження майном боржник зобов'язаний забезпечити розпоряднику майна можливість безпосереднього доступу до інформації, що зберігається у базах даних (у тому числі електронних), які використовуються посадовими особами боржника для ведення бухгалтерського, податкового та управлінського обліку, а також для формування бухгалтерської, статистичної та податкової звітності, та/або забезпечити можливість розпоряднику майна ознайомитися з такою інформацією в інший спосіб з можливістю друкувати та/або копіювати документи, необхідні для здійснення повноважень розпорядника майна, з урахуванням вимоги частини четвертої статті 10 цього Кодексу.»[1]. В таких випадках, суд за клопотанням арбітражного керуючого зобов'язує боржника вчиняти дії визначені в ч. 7 ст. 44 КУзПБ. Як приклад, ухвалою Господарського суду міста Києва від 22 травня 2024 року у справі № 910/2526/24 за клопотанням розпорядника майна про зобов'язання вчинення дій було зобов'язано боржника надати всю необхідну документацію [57].

Є поширеною ситуація коли суд виносив рішення, які зобов'язують керівника боржника вчиняти необхідні дії, однак, керівник їх все одно не виконував. Прикладом є постанова Господарського суду міста Києва від 18.09.2023 у справі № 910/2116/21. В зазначеній справі, розпорядник майна двічі надсилав вимоги до керівника боржника про надання інформації, копій документів, вчинення певних дій та надання інформації щодо можливості проведення інвентаризації майна [58]. Виникає питання, яким чином можливо подолати ці перешкоди? В попередній редакції КУзПБ від 15.11.2024 в абз. 1 ч. 12 ст. 44 містились положення: «Повноваження керівника боржника та виконавчих органів його управління, покладені на них відповідно до законодавства чи установчих документів, можуть бути припинені в разі, якщо ними не вживаються заходи щодо забезпечення збереження майна боржника, створюються перешкоди діям розпорядника майна чи допускаються інші порушення законодавства.» [1].

У ч. 2 ст. 40 чинної редакції КУзПБ встановлено: «У процедурі розпорядження майном за клопотанням розпорядника майна, сторін або інших учасників справи про банкрутство, що містить підтверджені відомості про перешкоджання виконавчим органом боржника виконанню повноважень розпорядника майна, невжиття заходів щодо забезпечення збереження майна боржника, а також про вчинення ними дій, що порушують права та законні інтереси боржника або кредиторів, господарський суд має право припинити повноваження виконавчого органу боржника та покласти виконання його обов'язків на розпорядника майна. Про припинення повноважень виконавчого органу боржника та покладання його обов'язків на розпорядника майна господарський суд виносить ухвалу, яка є виконавчим документом та підлягає примусовому виконанню.» [1]. А норма ч. 3 ст. 40 Кодексу передбачає, що з дня винесення вищевказаної ухвали відповідні посадові особи боржника, повноваження яких припинено ухвалою господарського суду, зобов'язані протягом трьох днів передати розпоряднику майна, а він відповідно прийняти бухгалтерську та іншу документацію боржника, його печатки і штампи, матеріальні та інші цінності. В раз невиконання цих обов'язків відповідні посадові особи боржника несуть відповідальність за збитки, завдані боржнику або кредиторам за таке ухилення [1]. Тобто законодавець звужив повноваження сторін щодо ініціювання припинення повноважень керівника боржника, оскільки наразі мова йде виключно про виконавчий орган боржника.

Одним з найскладніших питань є доведення, що мало місце перешкоджання діяльності розпорядника майна. В ухвалі від 27.06.2024 року у справі № 911/521/24, Господарський суд Київської області визначив дії, що свідчать про перешкоджання вчиненню дій розпорядником майна з боку боржника: «... а саме: ненадання інформації по фінансовому, господарському, інвестиційному стану боржника, ухилення від розгляду спільно з розпорядником майна боржника грошових вимог кредиторів, неявку у судові засідання, що не дає розпоряднику майна боржника реалізувати свої права та обов'язки у процедурі розпорядження майном.» [59].

Ще одним проблемним аспектом в здійсненні діяльності арбітражними керуючими є його відсторонення від участі у справі в зв'язку з неефективністю виконання ними їх обов'язків. Цю проблему нами розкрито в підрозділі 1.2.4. кваліфікаційної роботи.

Враховуючи вищевикладене, розуміємо, що на даному етапі законодавчі прогалини намагаються компенсувати судовою практикою. Однак, як показує досвід, судова практика буває доволі мінливою, в зв'язку з чим виникає необхідність усувати прогалини в законодавстві. Цього можна досягти застосовуючи комплексний підхід, а саме шляхом відкритого діалогу з арбітражними керуючими та суддями, проведенням круглих столів та конференцій та проведенням теоретичних досліджень щодо проблемних питань. Так, у червні 2024 року відбувся II Національний форум «Неплатоспроможність та банкрутство в Україні. Виклики військового часу». Під час форуму практиками надавалися відповіді на питання щодо: 1) перспективи законодавчого регулювання для професії арбітражних керуючих; 2) дисциплінарна відповідальність арбітражних керуючих, актуальна практика; 3) банкрутство підприємств/ неплатоспроможність фізичних осіб з активами на ТОТ та в зоні бойових дій; 4) формування фонду виплати винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого, тощо [60]. Проведення таких заходів, свідчить про активну участь практиків в удосконаленні законодавства про неспроможність шляхом консультацій та обговорень проблемних питань.

Висновки до розділу

1. За результатами здійснення порівняльного аналізу в діяльності арбітражного керуючого в процедурах банкрутства юридичної особи та неплатоспроможності фізичної особи виявлено низку відмінностей в процесуальних обов'язках розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора,

керуючого реструктуризацією, визначено, що в залежності від виду процедури арбітражний керуючий виконує повноваження та функції, які покладаються на нього для досягнення мети кожної з судових процедур.

Обґрунтовано висновок, що діяльність арбітражного керуючого в відносинах неплатоспроможності, в першу чергу, націлена на відновлення платоспроможності боржника, - фізичної особи, в той час як при процедурі банкрутства юридичної особи обов'язки арбітражного керуючого першочергово націлені на задоволення вимог кредиторів і у випадку сприятливих обставин відновлення платоспроможності боржника. На нашу думку, це зумовлюється суб'єктом боржника та наслідками.

Процедура неплатоспроможності боржника має людиноцентристський характер, адже в будь-якому випадку - успішного виконання плану реструктуризації або реалізації майна боржника – фізична особа звільняється від боргів й має можливість продовжувати життя без тягара заборгованостей. В той час як для юридичної особи наслідками є або виконання успішного плану санації, що означає відновлення платоспроможності та повне або часткове погашення вимог кредиторів, або в разі оголошення її банкрутом запроваджується ліквідація майна банкрута, наслідком чого є погашення вимог боржників та припинення юридичної особи як суб'єкта права. В зазначеному аспекті може виникати проблема щодо ліквідації або санації великих та малих підприємств. Очевидно, що при відкритті провадження у справі про банкрутство великого підприємства кредитори будуть нарівні з боржником зацікавлені у відновленні його платоспроможності, оскільки за рахунок надходжень під час здійснення боржником господарської діяльності є можливість повністю задовольнити вимоги кредиторів поступово. У випадку малого підприємства очевидно, що для кредиторів буде вигідніше перейти до процедури ліквідації шляхом прийняття рішення про відхилення плану санації, бо усім зрозуміло, що активів боржника для задоволення вимог кредиторів явно не вистачить .

2. За результатами дослідження судової практики щодо проблем правового регулювання діяльності арбітражних керуючих зроблено висновок, що деякі проблеми досі неподолані. Одними з них є питання оплати винагороди арбітражному керуючому за виконання ним повноважень у процедурі банкрутства/неплатоспроможності та щодо заходів впливу на керівника боржника при перешкодженні діяльності арбітражного керуючого.

Питання оплати винагороди арбітражному керуючому є предметом широких дискусій серед науковців та практиків. Хоча законодавець торкається питання оплати винагороди арбітражному керуючому за здійснення ним повноважень, в практичній площині проблема відсутності фінансування та затримки з виплатою нагороди, часто призводять до заявлення арбітражними керуючими самовідводу, що, в свою чергу, породжує проблему призначення наступного арбітражного керуючого у справі, які незацікавлені працювати без оплати. Цю прогалину намагаються усунути судовою практикою, однак, враховуючи часту неоднорідність останньої, важко сказати, чи є це дієвим механізмом вирішення проблеми, якщо не вносяться відповідні зміни в законодавство.

Також було виявлено недієвість інституту вимоги до керівника боржника/органів управління боржником щодо вчинення дій (наприклад передача документів, бухгалтерських та фінансових звітів, тощо). Непоодинокі випадки коли боржники, маючи вимогу про вчинення дій, свідомо не виконували вимогу і через це мало місце затягування справи та проблеми щодо об'єктивної оцінки фінансово-господарського стану боржника. В таких умовах арбітражному керуючому лишається покладатись на добросовісність боржника.

ВИСНОВКИ

Дослідивши історичні, теоретичні та міжнародно-правові аспекти діяльності арбітражних керуючих в процедурі неплатоспроможності фізичної особи – боржника та банкрутства юридичної особи – боржника, можемо зробити такі узагальнюючі висновки.

Дослідження досвіду США та ФРН щодо статусу арбітражного керуючого в процедурах банкрутства дало можливість дійти висновку, що в законодавствах цих країн містяться дещо інші підходи до регулювання діяльності арбітражного керуючого. Одним з них є порядок призначення арбітражного керуючого, оскільки в ФРН та США особа, яка претендує на отримання свідоцтва, має відповідати жорстким критеріям відбору, що для суспільства є свідченням високого рівня професіоналізму та укріплює довіру до цього інституту. Нами виявлено і схожі риси між законодавством України та ФРН. Так, в цих країнах під час процедур банкрутства суд здійснює активний судовий нагляд за діяльністю арбітражного керуючого (подання звітів до суду тощо). Спільним між країнами є те, що в процедурах неплатоспроможності завжди призначається арбітражний керуючий для здійснення покладених на нього обов'язків з метою дотримання балансу між інтересами кредиторів та банкрута.

Під час дослідження інституту арбітражного керуючого в Україні встановлено, що законодавство наділяє арбітражного керуючого центральною роллю в відносинах неплатоспроможності, визначає статус, права та обов'язки, відповідальності та інше. Однак досі виникає низка проблем в регулюванні діяльності арбітражного керуючого, зокрема, під час дослідження судової практики було виявлено, що арбітражні керуючі досі стикаються з проблемами щодо їх відсторонення від участі у справі за клопотанням кредиторів, відсутності коштів для оплати винагороди арбітражному керуючому, щодо механізму зобов'язання

керівника вчинити дії та інше. Значна частина окреслених проблем компенсується судовою практикою.

Ми вважаємо доцільним застосовувати комплексний підхід, а саме внесення змін до чинного законодавства, оскільки судова практика часто є мінливою. Вважаємо, що в подальшому законодавство має розвиватись, враховуючи такі аспекти:

Однією з підстав відсторонення арбітражного керуючого є клопотання комітету кредиторів незалежно від наявності підстав. В той час на інших учасників справи покладається обов'язок доказування. На нашу думку, таке положення суперечить принципу рівності і створює підстави для зловживання кредиторами, що має бути усунуто. Арбітражний керуючий є незалежним суб'єктом професійної діяльності, а таке положення часто використовується як спосіб впливу на арбітражного керуючого з боку кредиторів.

Щодо ефективності арбітражного керуючого – то це є оціночним поняттям, навколо якого досі тривають дискусії в наукових колах. Неефективна діяльність арбітражного керуючого часто виступає підставою для відсторонення. Однак ця категорія підпадає під тягар доказування стороною, яка клопоче про відсторонення арбітражного керуючого. В кваліфікаційній роботі наведено випадок, коли арбітражний керуючий, здійснюючи повторний пошук майна (при сформованій ліквідаційній масі), не вважався судом неефективним, адже судова практика свідчить про те, що суди не забороняють арбітражному керуючому вчиняти повторні дії щодо виявлення майна. Цей приклад є наочним відображенням мінливості судової практики, а отже, необхідно спробувати надати характеристику «ефективності». Нами було запропоновано наступне визначення: «Ефективність арбітражного керуючого можливо розглядати через призму задоволення арбітражним керуючим вимог кредиторів та, за можливості, відновлення платоспроможності боржника.».

Також існує проблема оскарження арбітражним керуючим рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності, що, в свою чергу, порушує принцип правової визначеності. Так, органом, який притягує арбітражного керуючого до дисциплінарної відповідальності, є Міністерство юстиції України, а органом який приймає рішення про накладення стягнення є Дисциплінарна комісія. Рішення Дисциплінарної комісії про притягнення арбітражного керуючого оформлюється протоколом (згідно ч. 6 ст. 22 КУзПБ.). Рішення про притягнення арбітражного керуючого до дисциплінарної відповідальності Міністерством юстиції оформлюється відповідним наказом, що є адміністративним актом суб'єкта владних повноважень. Звідси є очевидною проблема, яким чином арбітражний керуючий може оскаржити рішення про його притягнення до дисциплінарної відповідальності. На нашу думку, варто законодавчо узгодити зазначені положення.

Щодо оплати винагороди арбітражному керуючому, то ця проблема є дуже поширеною серед практиків. Їй присвячено не одне судове рішення, роз'яснення та дослідження. Очевидно, що арбітражний керуючий здійснює свою діяльність на платній основі. Часто під час здійснення ним своїх обов'язків авансовані кошти закінчуються і тоді постає питання, яким чином арбітражний керуючий отримає оплату? Судова практика часто вказує на те, що в таких випадках оплата винагороди арбітражному керуючому має здійснюватись за рахунок кредиторів пропорційно до їх вимог. Однак, вважаємо, що буде доречним трансформувати судову практику в положення КУзПБ задля забезпечення арбітражних керуючих від рабства.

Вищезазначені проблеми не є вичерпними, однак, їх окреслення формує розуміння про наочні проблеми в діяльності арбітражного керуючого. Проведене дослідження підтвердило, що від належного регулювання діяльності арбітражного керуючого залежить результативність процедур банкрутства та неплатоспроможності. Для підвищення ефективності діяльності арбітражного керуючого варто враховувати думку практиків та удосконалювати національне законодавство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Кодекс України від 18.10.2018 № 2597-VIII : станом на 4 січ. 2025 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 21.01.2025).
2. Ліквідація юридичної особи в процедурі банкрутства | Адвокатське бюро Боченко та партнери bochenko.partners. *Юридичні послуги, консультація адвоката | Адвокатське бюро Боченко та партнери bochenko.partners.*
URL: <https://bochenko.partners/posts/liquidation-legal-entity-bankruptcy> (дата звернення: 21.01.2025).
3. Insolvenzordnung: vom 5. Oktober 1994 (BGBl. I S. 2866). URL: <https://www.gesetze-iminternet.de/inso/BJNR286600994.html#BJNR286600994BJNG000100000> (date of access: 27.02.2025).
4. Thaller E. Des Faillites en Droit Compare. Paris: Librairie nouvelle de droit et de jurisprudence, 1887. Tome Premier. 414 p.
5. Шершеневич Г. Ф. Конкурсне право. 2-ге вид. Казань : Типографія Імператорського Університету, 1898. 499 с.
6. Поляков Р. Б. СТАНОВЛЕННЯ КОНКУРСНОГО ПРОЦЕСУ НІМЕЧЧИНИ В XIX-XX СТ.СТ. *Право і суспільство*. 2022. № 5. С. 93–102.
URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/5_2022/14.pdf (дата звернення: 27.02.2025).
7. Regulation - 2015/848 - EN - EUR-Lex. EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32015R0848> (дата звернення: 27.02.2025).
8. United States Code. TITLE 11 – BANKRUPTCY. Enacted by Pub. L. p. 95-598. title 1. para. 101. Nov. 6, 1978, 92 Stat.2549. URL:

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2011-title11/html/USCODE-2011-title11.htm> (дата звернення: 27.02.2025)

9. Congress.gov. "H.Rept 95-989." URL: https://library.ncsl.org/sites/default/files/field_media_file/2019-02/S_Rpt_95-989.pdf (дата звернення: 27.02.2025)
10. Степанова Т. В. Щодо поняття та характерних рис арбітражного керуючого. *Правова держава*. 2016. № 23. С. 94–99.
11. Поляков Б.М. Арбітражний керуючий – найзалежніша особа процедури банкрутства. *Вісник господарського судочинства*. 2001. № 3. С. 86- 90.
12. Міньковський С.В. Розпорядження майном боржника у процедурі банкрутства : дис. канд. юр. наук : 12.00.04. Київ, 2015. 227 с.
13. Правове регулювання відносин неплатоспроможності (банкрутства) фізичних осіб : курс лекцій для арбітражних керуючих / НААКУ ; Правова константа; Координата; [О. П. Подцерковний, Л. С. Лукашук, О. А. Беляневич та інш.]. Київ, 2021. 70 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://hdl.handle.net/11300/14818> (дата звернення: 27.02.2025)
14. Джунь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні: Монографія. Вид. друге, випр. і доп. Київ, Юридическая практика, 2006. 384 с.
15. Данілов А. І. Правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні : дис. ... д-ра філософії в галузі права : 081. Одеса, 2021. 260 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b037fbbb-c4d2-42ea-8cdf-0cc51e861f2b/content> (дата звернення: 18.03.2025).
16. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-ХІІ : станом на 21 жовт. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12#Text> (дата звернення: 18.03.2025).

17. Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство» : Закон України від 30.06.1999 р. №784. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-14/ed19990630#Text> (дата звернення: 18.03.2025).
18. Правове регулювання банкрутства: Підручник / за заг. ред. Л.С. Сміяна. - К.: КНТ, 2009. - 464 с.
19. Про внесення змін до Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" : Закон України від 22.12.2011 № 4212-VI : станом на 21 жовт. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4212-17#Text>(дата звернення: 05.05.2025).
20. Кізленко В. Етика арбітражних керуючих - Юридична Газета. *Юридична газета* — *онлайн версія.* URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/etika-arbitrazhnih-keruyuchih.html>(дата звернення: 21.03.2025).
21. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>(дата звернення: 24.03.2025).
22. Донков С., Соколик Д., Мірошніченко А. Аналіз застосування заходів дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих. 2020. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5fd/a16/e58/5fda16e58cda3933706224.pdf>. (дата звернення: 24.03.2025)
23. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>(дата звернення: 24.03.2025).
24. Види, підстави та порядок накладення дисциплінарних стягнень. Роз'яснення Міністерства Юстиції URL: https://minjust.gov.ua/m/str_23358(дата звернення: 24.03.2025).

25. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI : станом на 16 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>(дата звернення: 24.03.2025).
26. Постанова Верховного Суду від 13.03.2018 у справі № Б8/180-10. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=72882334&red=1000037e7d9aa32ac62dadce7646026427ced1&d=5>(дата звернення: 24.03.2025).
27. Постанова Верховного Суду від 20.05.2021 у справі № 922/3369/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/98083109>(дата звернення: 25.03.2025).
28. Постанова Вищого Господарського суду України від 29.09.2015 у справі № 14/2082. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_vgsu_vid_29_09_2015_roku_u_spravi_14_2082/(дата звернення: 25.03.2025).
29. Міньковський С. В. Розпорядження майном боржника у процедурі банкрутства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / С. В. Міньковський; НАН України, Інст. екон. прав. дослідж. – К., 2015. – 227 с.
30. Афанасьєв Р. Г. Проблеми правового регулювання банкрутства за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук / Р. Г. Афанасьєв. – К., 2001. – 350 с.
31. Науково-практичний коментар Кодексу України з процедур банкрутства/ кол.авт.: Ю.Ю.Бакай, Т.В.Курман, О.П.Меше, В.В.Панченко, М.Ю.Покальчук, Н.П.Тищенко, В.П.Станіславський, О.М.Туєва,; за заг.ред. Т.В.Курман, Н.П.Тищенко. К.: Видавництво ТОВ «Сігматрейд», 2022. 432 с.
32. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>(дата звернення: 09.04.2025).

33. Постанова Верховного Суду від 28.09.2011 у справі № 21/896/2011.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100179003>(дата звернення: 09.04.2025).
34. Багацька К.В., Говорушко Т.А., Шеремет О.О. Фінансовий аналіз: підручник. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2014. 320 с.
35. Лист Державної податкової адміністрації України «Щодо Методичних рекомендацій по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій» від 27 січня 1998р. №759/10/20-2117. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2117225-98#Text> (дата звернення: 09.04.2025).
36. Банкрутство в Україні у 2020 році. *Flourish*. URL: <https://public.flourish.studio/visualisation/3733827/>(дата звернення: 09.04.2025).
37. YouControl.Market: Аграрії та юристи найчастіше закривали бізнес за час повномасштабної війни - Юридична Газета. *Юридична газета – онлайн версія*. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/youcontrolmarket-agrariyi-ta-yuristi-naychastishe-zakrivali-biznes-za-chas-povnomasshtabnoyi-viyni.html>(дата звернення: 09.04.2025).
38. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV : станом на 28 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>(дата звернення: 10.04.2025).
39. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>(дата звернення: 10.04.2025).
40. Поляков Б. М. Право неспроможності(банкрутства) України. К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 440 с.

41. Господарське право: підручник / В.С. Щербина. 6-те вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2013. 640 с.
42. Венедиктова І. В. Сучасний словник цивільно-правових термінів / І.В. Венедиктова. Серія «Юридичний радник». Х. : Страйд, 2005. 224 с.
43. Повар П. О. Поняття ліквідації підприємства. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2002. № 1(87). С. 135–144.
44. Радзивілюк В. В. Поняття та характерні ознаки ліквідації як судової процедури банкрутства / В.В. Радзивілюк // Са- нація та банкрутство. – 2005. – No 2. – С. 88–90.
45. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань : Наказ М-ва фінансів України від 02.09.2014 № 879 : станом на 29 лип. 2022 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text>(дата звернення: 10.04.2025).
46. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 № 2658-III : станом на 1 січ. 2025 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>(дата звернення: 10.04.2025).
47. Постанова Верховного Суду від 31.10.2018 у справі № 903/975/14.
URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=77850613&red=100003a466934e5ad695383b910c492e2e13af&d=5>(дата звернення: 10.04.2025).
48. Постанова Верховного Суду від 16.08.2018 у справі № 923/1265/15.
URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=76025846&red=100003bc5e7f10b3a7887ac4ba334438c8a0f2&d=5> (дата звернення: 10.04.2025).
49. Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації : Закон України від 19.09.2024 № 3985-IX : станом на 11 груд. 2024 р.

57. Ухвала Господарського суду міста Києва від 22 травня 2024 року по справі № 910/2526/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119520306> (дата звернення: 29.04.2025).
58. Постанова Господарського суду міста Києва від 18.09.2023 року по справі № 910/2116/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113793284> (дата звернення: 29.04.2025).
59. Ухвала Господарського суду Київської області від 27.06.2024 року у справі № 911/521/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120058730> (дата звернення: 29.04.2025)
60. II Національний форум «Неплатоспроможність та банкрутство в Україні. Виклики військового часу». *Nobili | Юридична компанія. Експерт з питань банкрутства.* URL: <https://nobili.ua/news/press-releases/ii-natsionalnyj-forum-neplatospromozhnist-ta-bankrutstvo-v-ukrayini-vyklyky-vijskovogo-chasu/> (дата звернення: 05.05.2025).